

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Elektronikus Eszközök Tanszéke

MIKROELEKTRONIKA, VIEEAB01

Bipoláris tranzisztor

A bipoláris tranzisztor felépítése

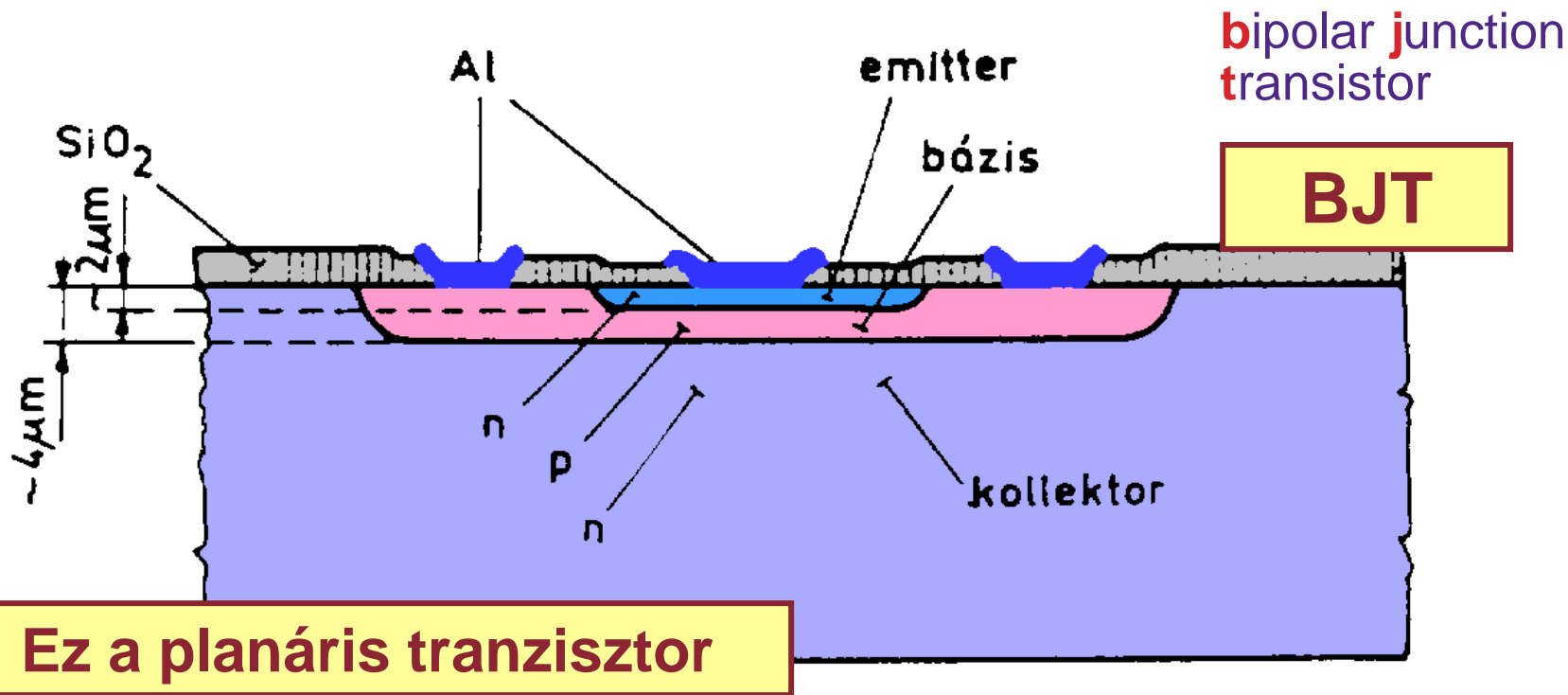
Keresztmetszeti rajz

Felülnézeti fotók

A belső tranzisztor

A bipoláris tranzisztor felépítése

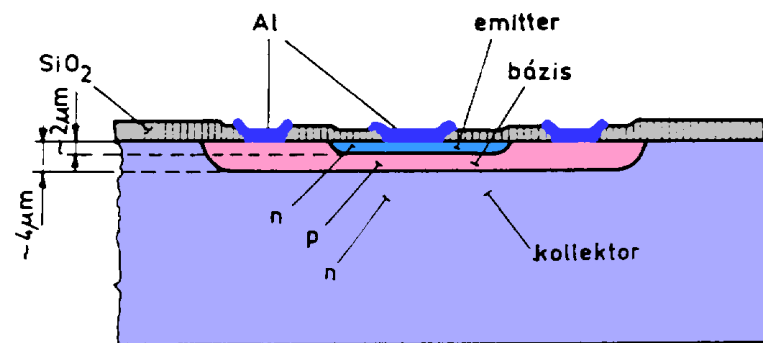
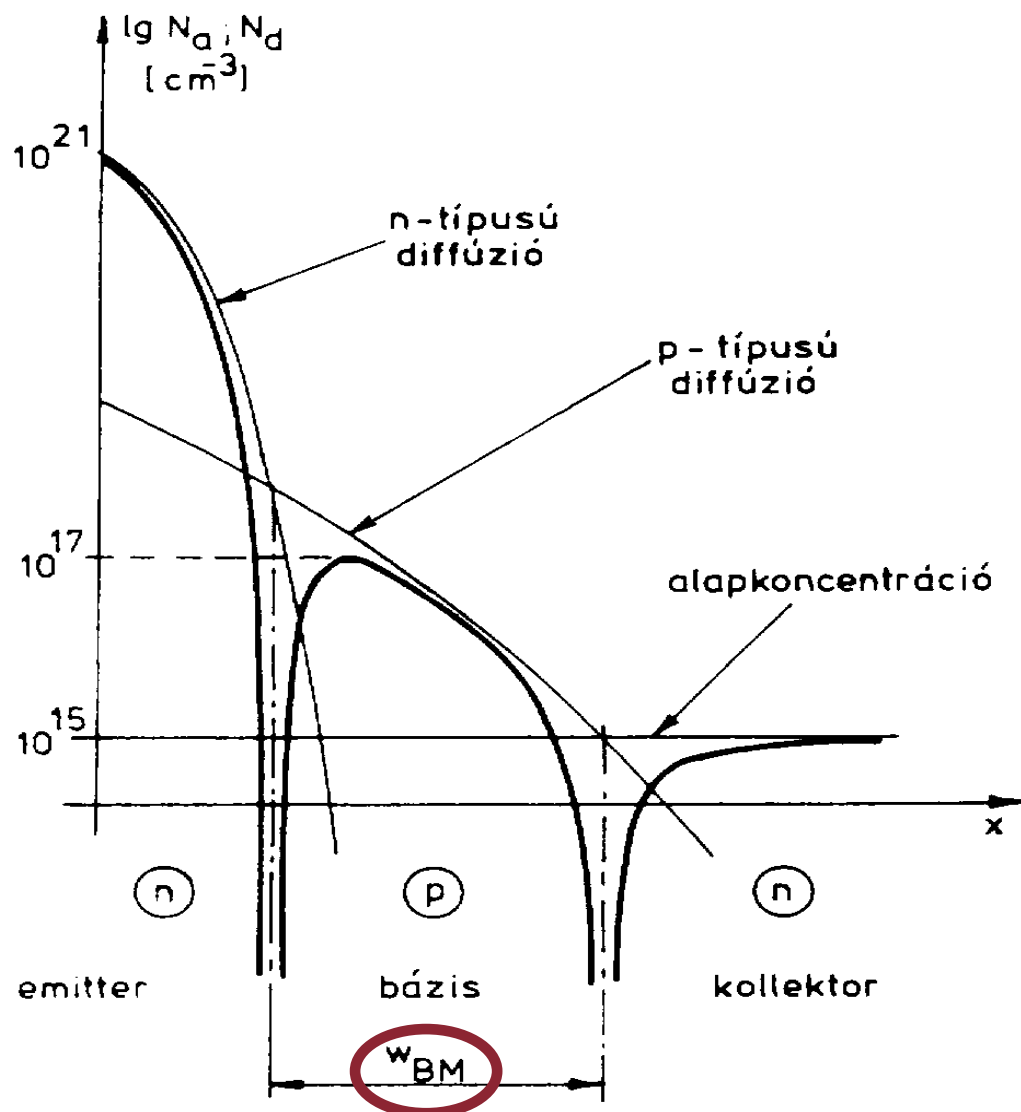
Két pn átmenet, szoros (néhány μm) közelségben

Két lehetőség: **nnp** vagy **pnnp** struktúra

A működés azonos, általában csak az npn-t tárgyaljuk...

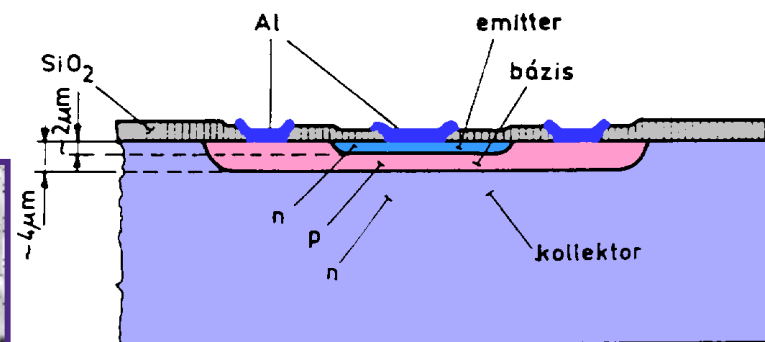
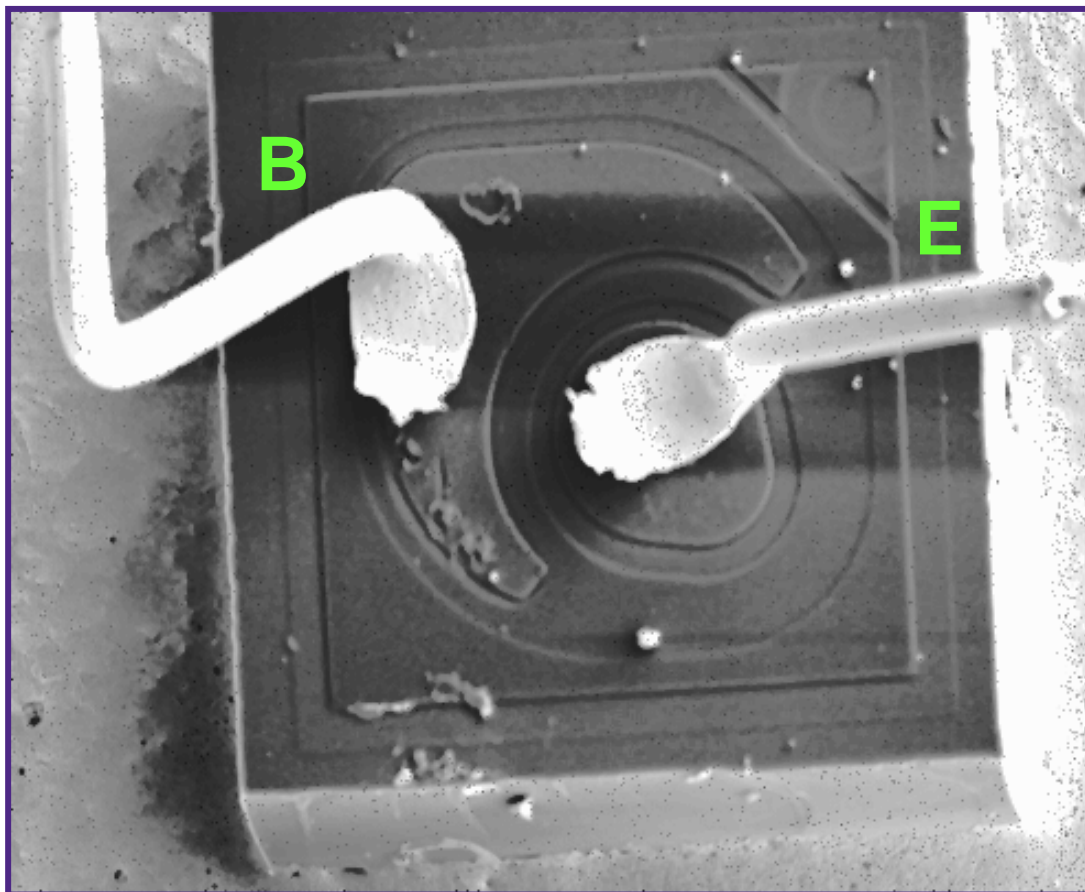
A bipoláris tranzisztor felépítése

Elvileg szimmetrikus,
gyakorlatilag nem az

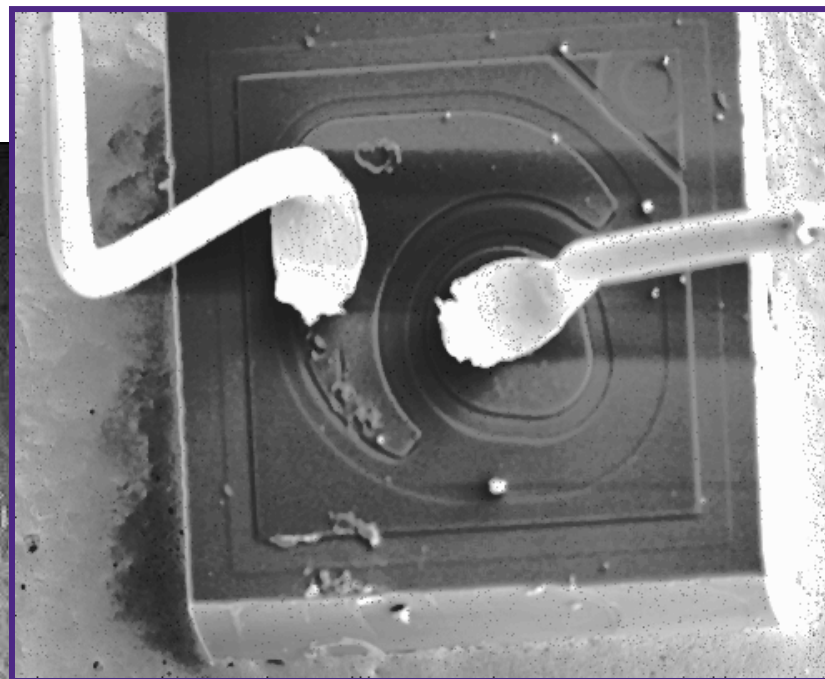
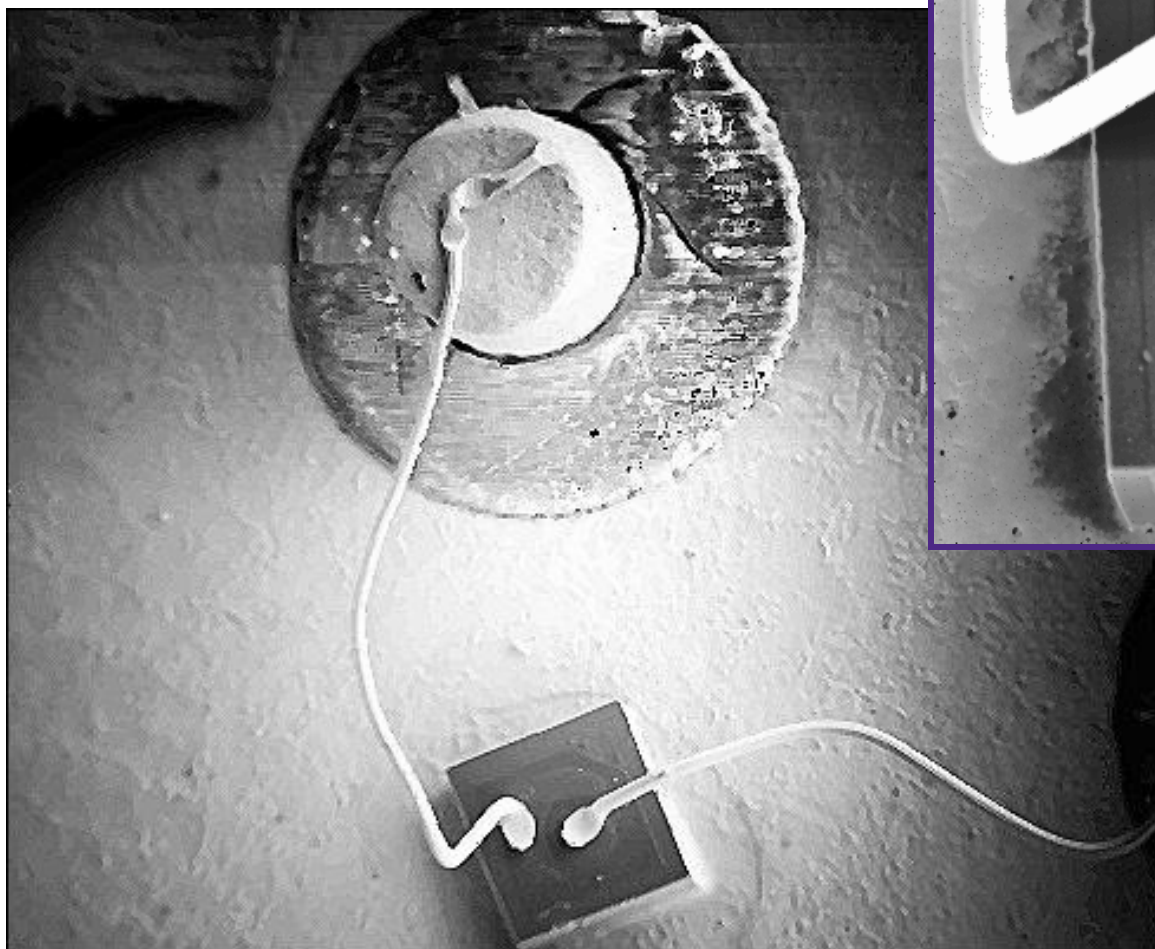
w_{BM}
"metallurgiai"
bázisvastagság

A bipoláris tranzisztor felépítése

A bipoláris tranzistor felépítése

Kisteljesítményű tranzistor

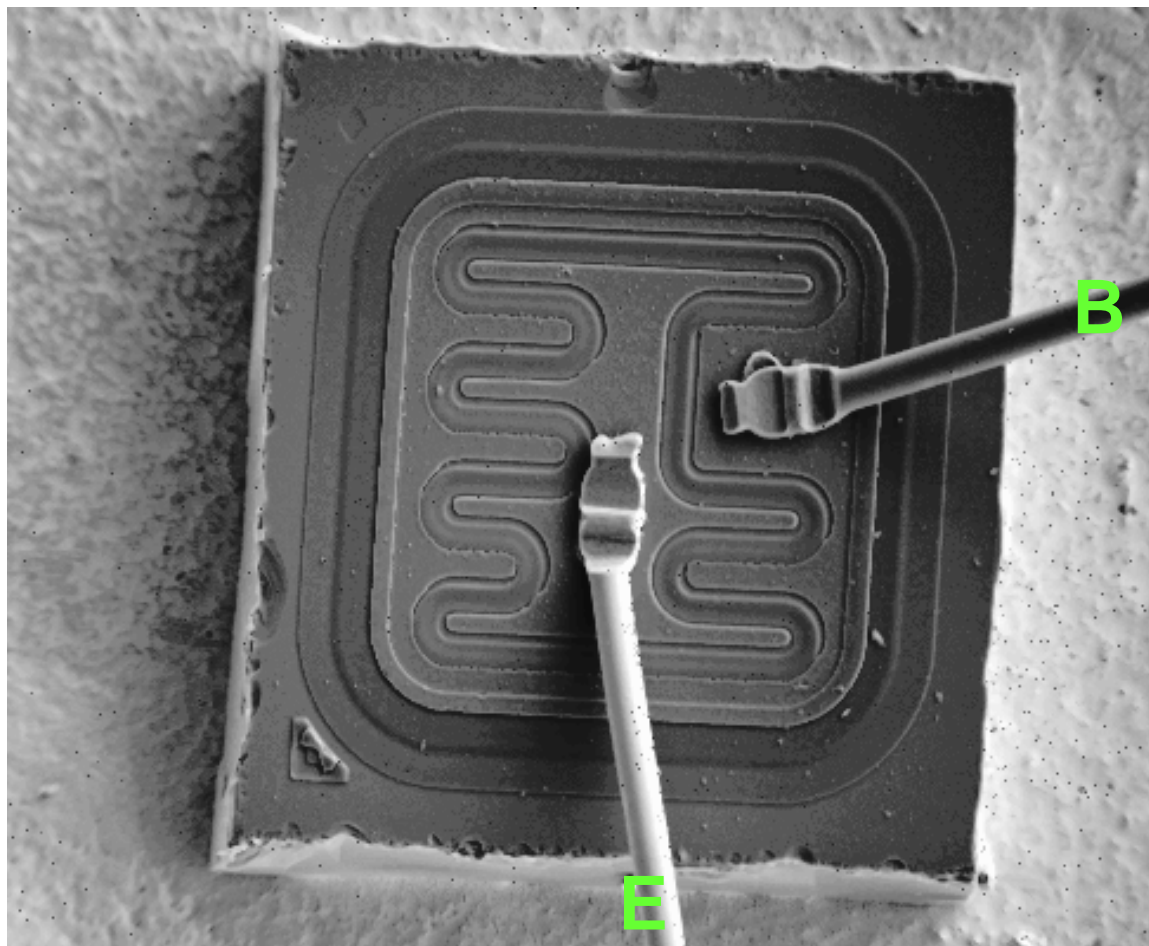

Chip méret:

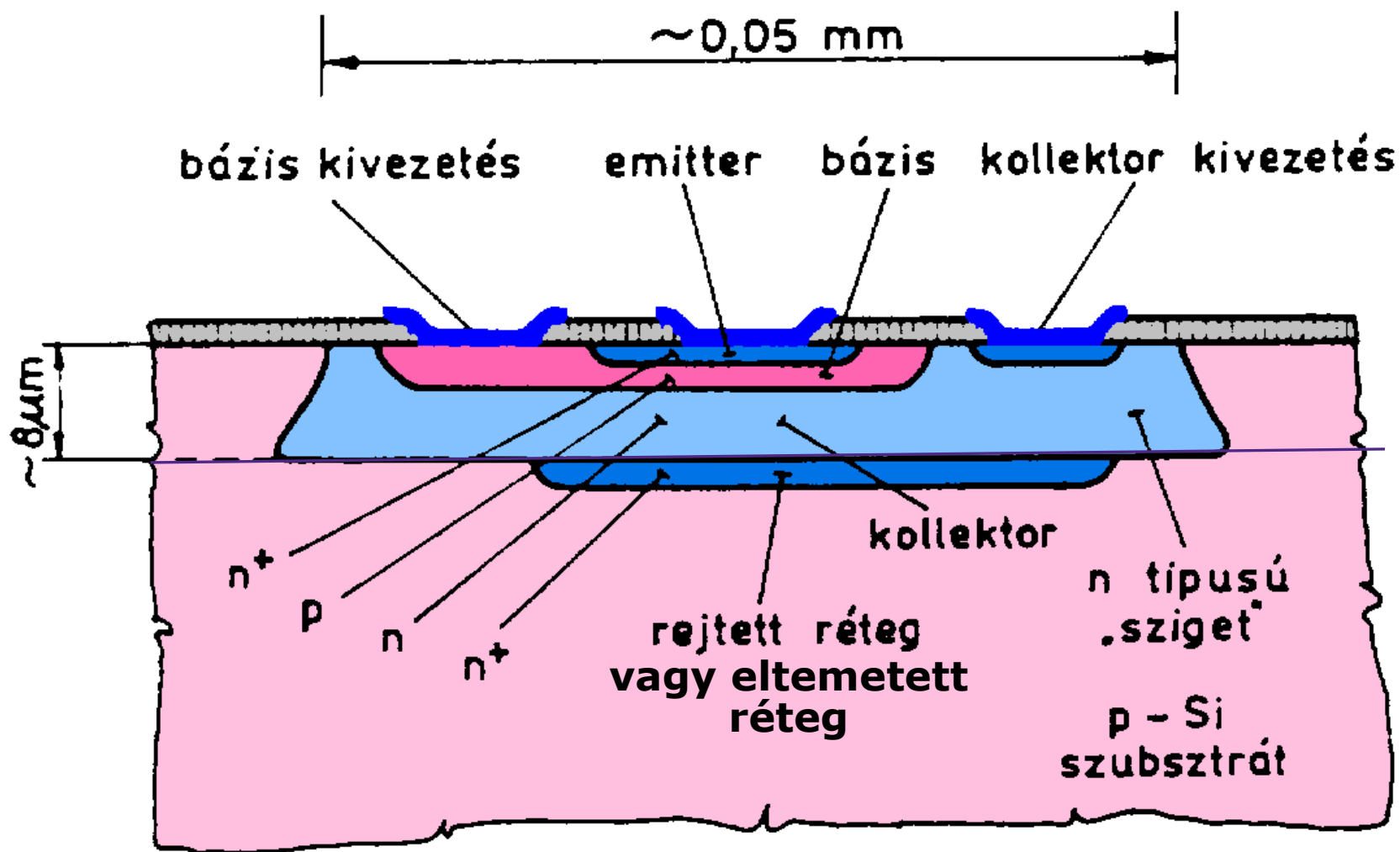
$\sim 0,5 \times 0,5 \times 0,3$ mm

A bipoláris tranzisztor felépítése

Közepes teljesítményű tranzisztor

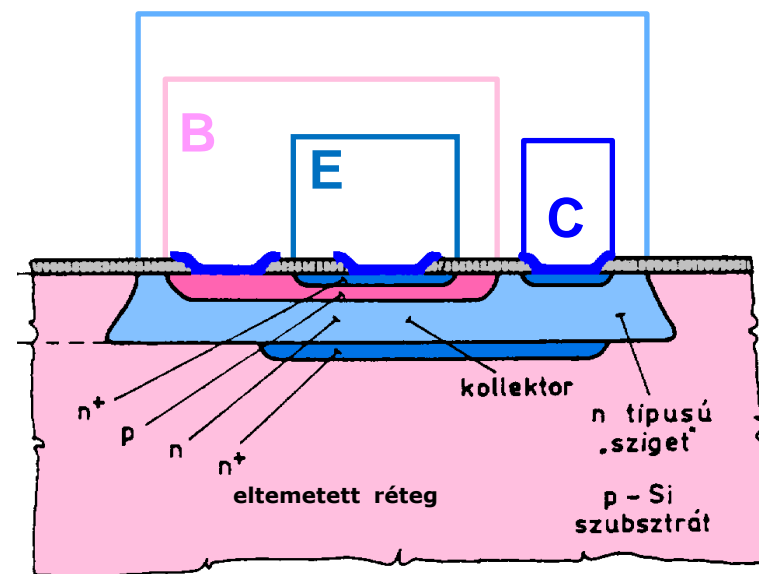
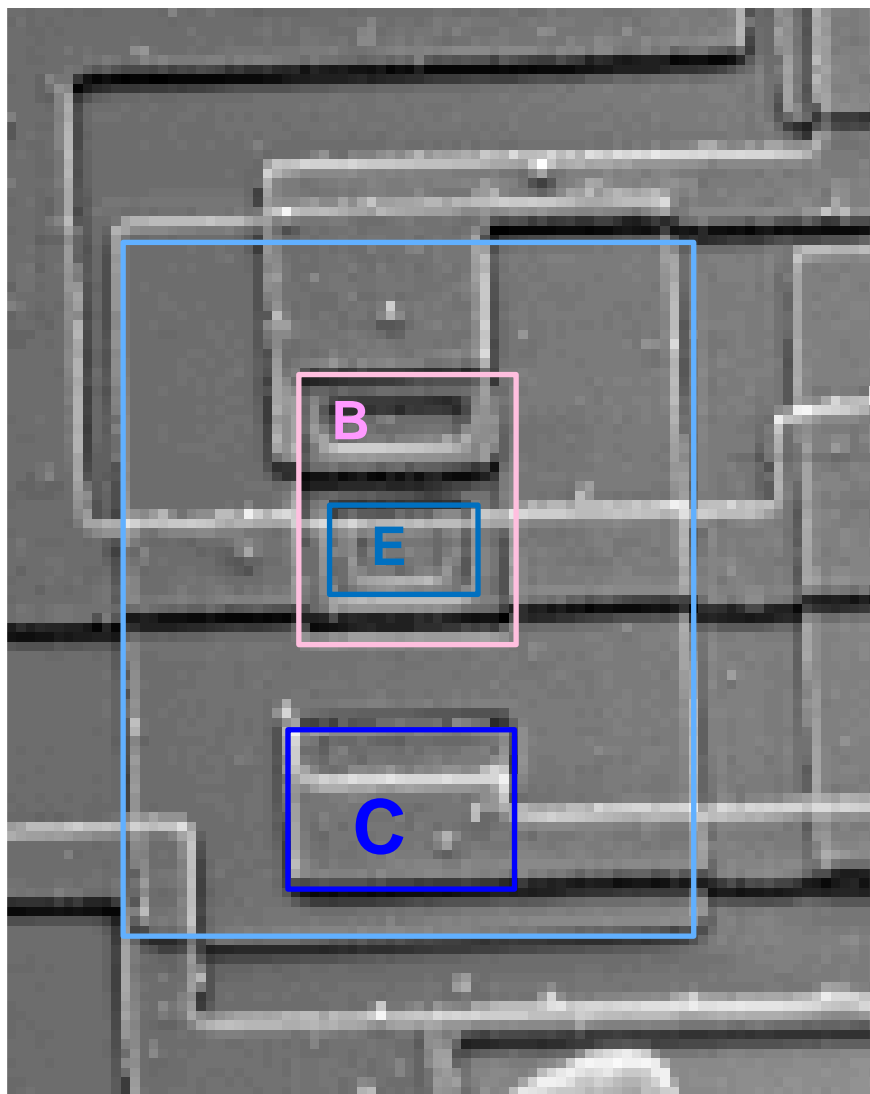

Integrált áramköri BJT

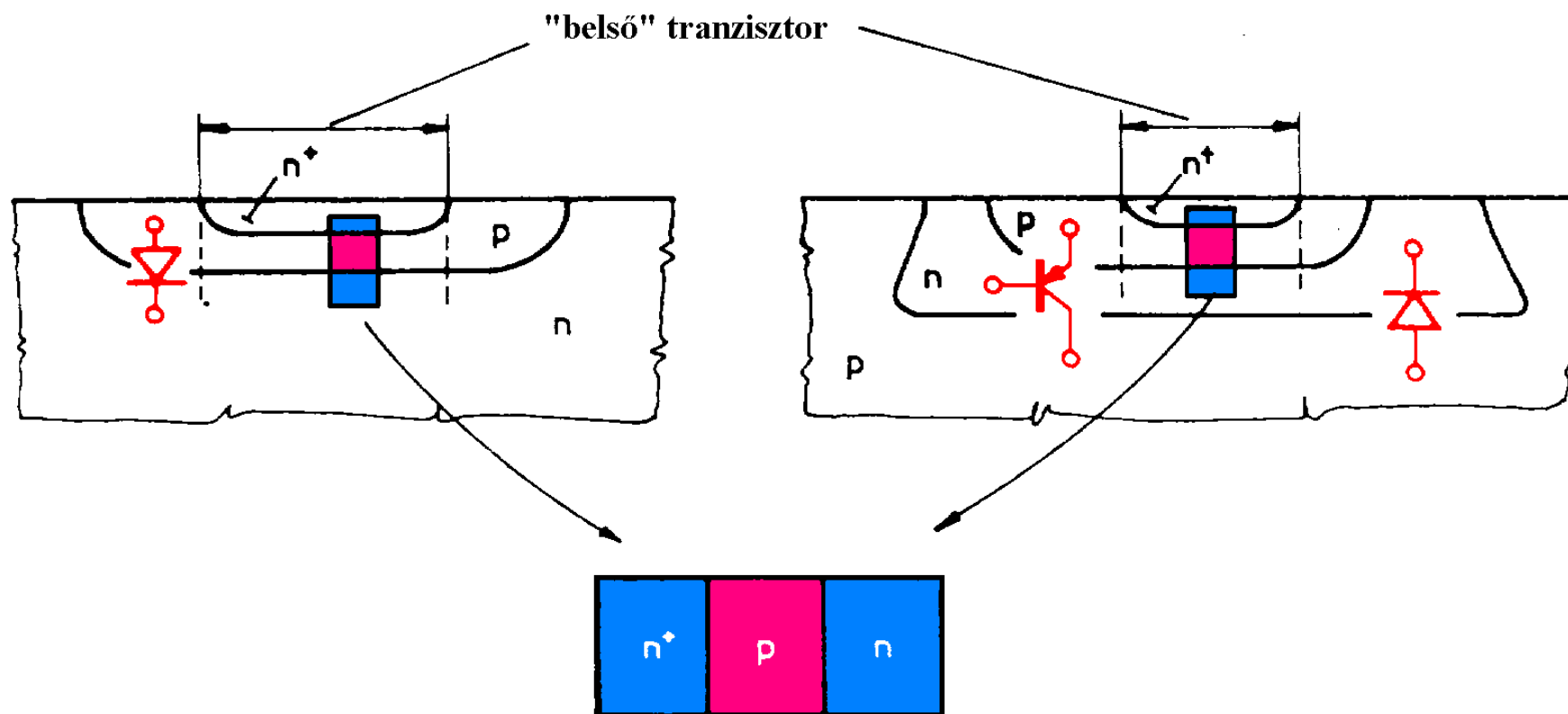

Integrált áramköri BJT

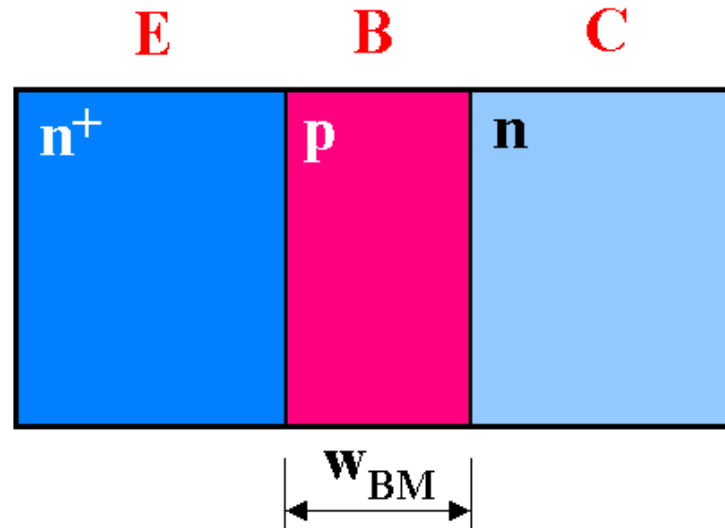

A "belső tranzisztor" és a paraziták

"Belső": ahol a 3 réteg (n,p,n) szemben áll egymással

A tranzisztor működés feltételei

1. Legalább az egyik szélső réteg (az emitter) nagyságrendekkel **erősebben adalékolt**, mint a középső.
2. A középső réteg (bázis) **sokkal vékonyabb**, mint a kisebbségi hordozók diffúziós hosszúsága.

A bipoláris tranzisztor működése

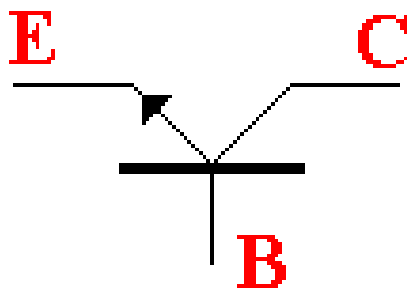
Tranzisztor hatás

A bipoláris tranzisztor áramai

Földelt bázisú kapcsolás működése

A tranzisztor hatás

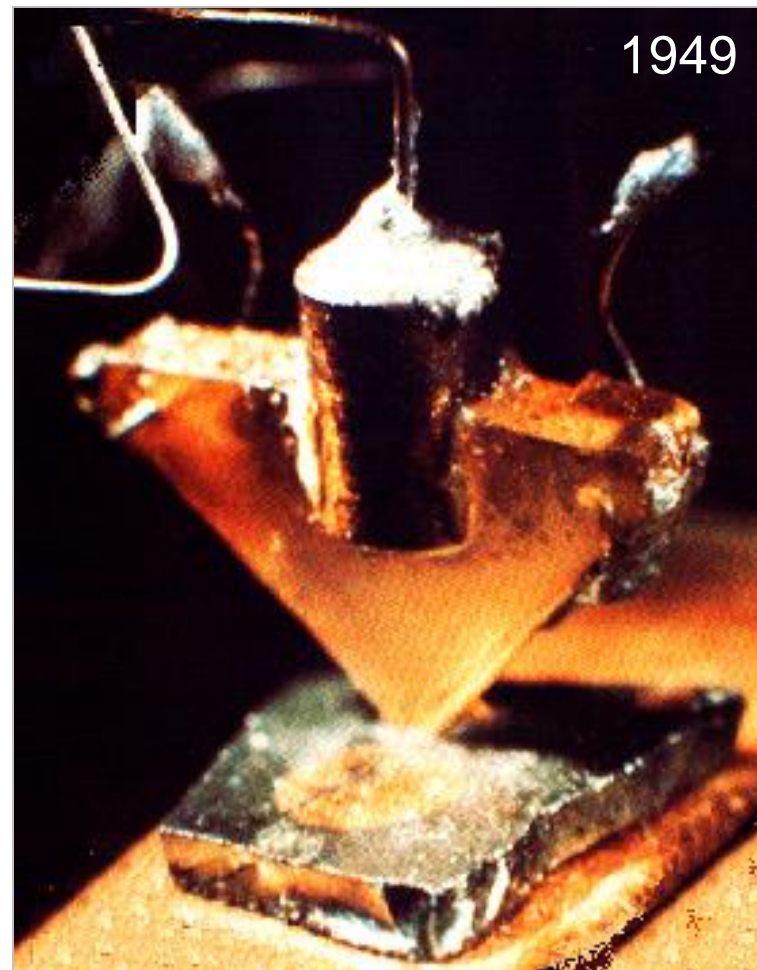
A BJT rajzjele

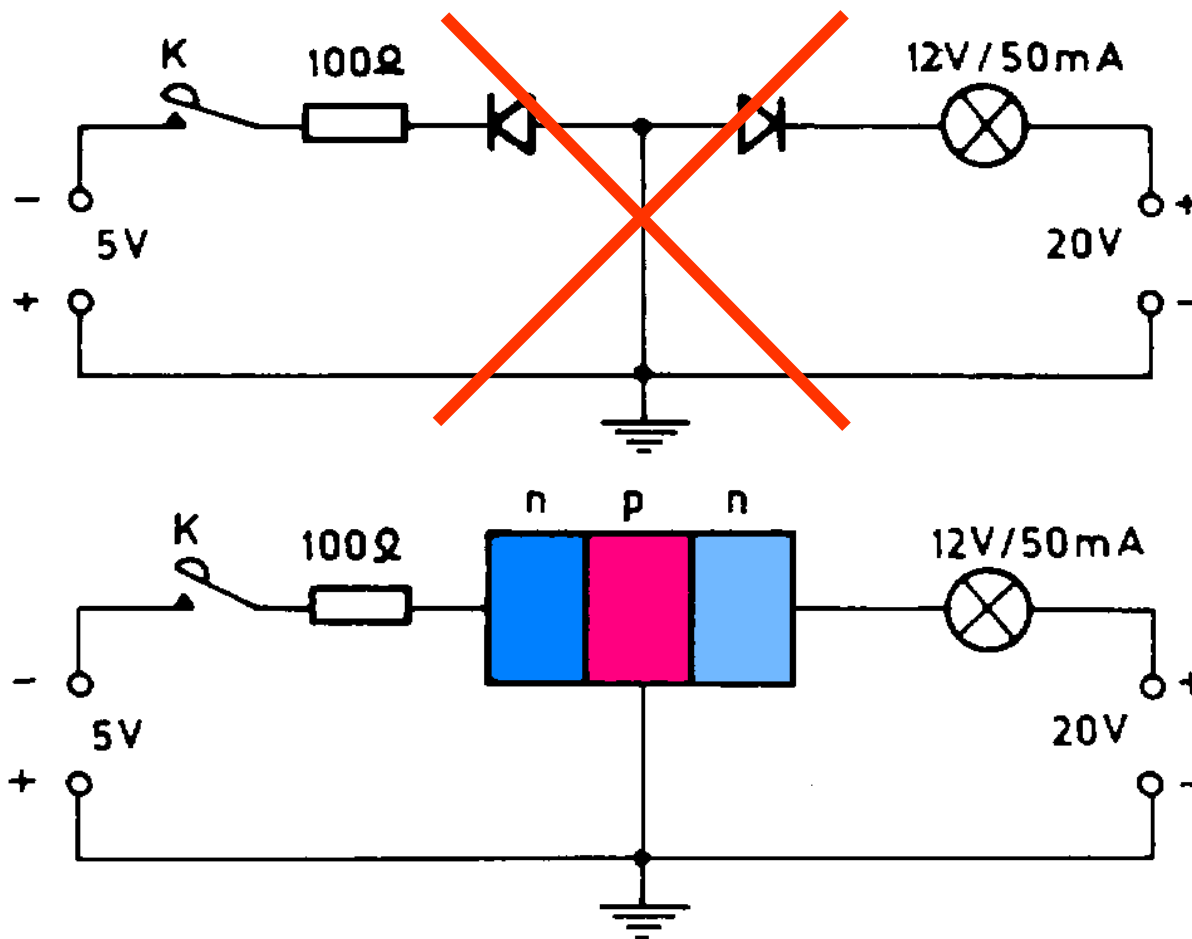
Emitter

Bázis

Kollektor

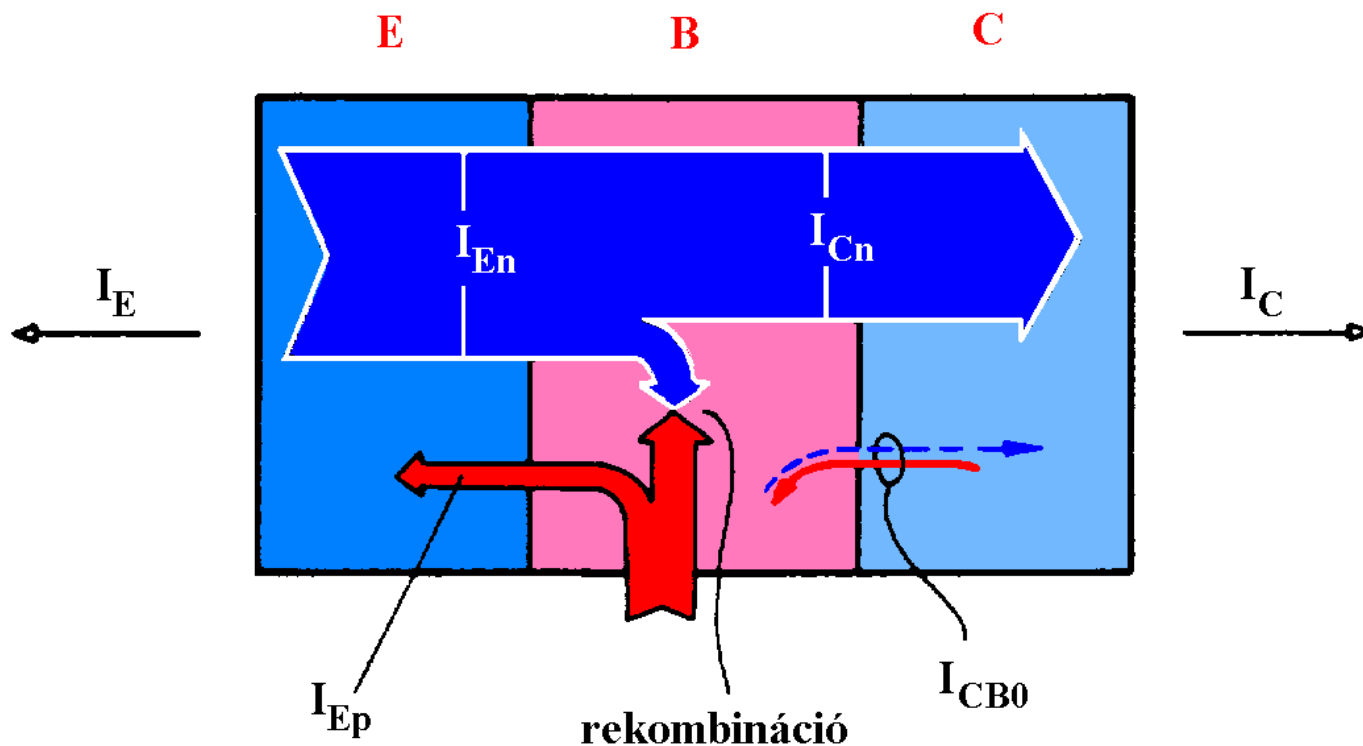
A tranzisztor hatás

A tranzisztor több, mint két dióda!

A bipoláris tranzisztor áramai

Normál aktív beállítás: EB átmenet nyitva, CB zárva

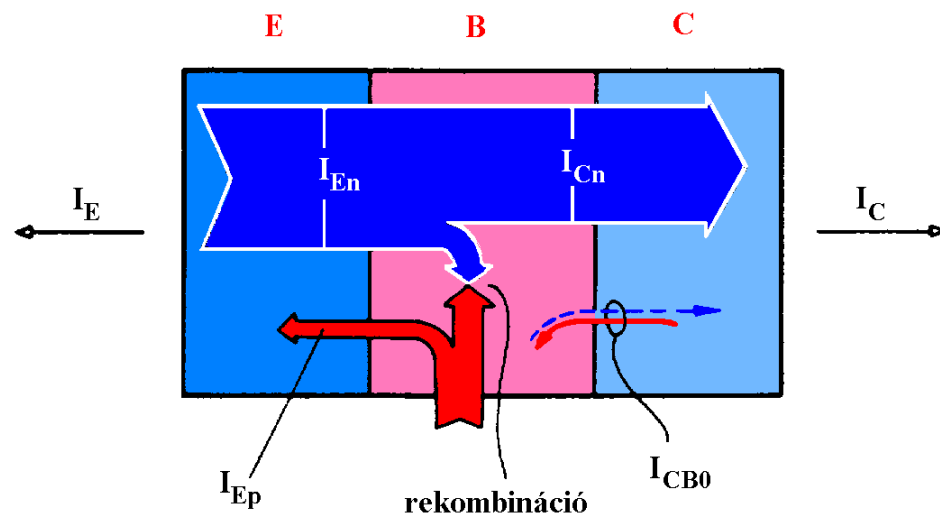
$$I_C = -A \cdot I_E - I_{CB0}$$

A = áramerősítés

(közös bázisú, egyenáramú, normál irányú)

A bipoláris tranzisztor áramai

$$I_C = -A \cdot I_E - I_{CB0}$$

Injektálási hatások:

$$\eta_e = \frac{I_{En}}{I_E}$$

Transzport hatások:

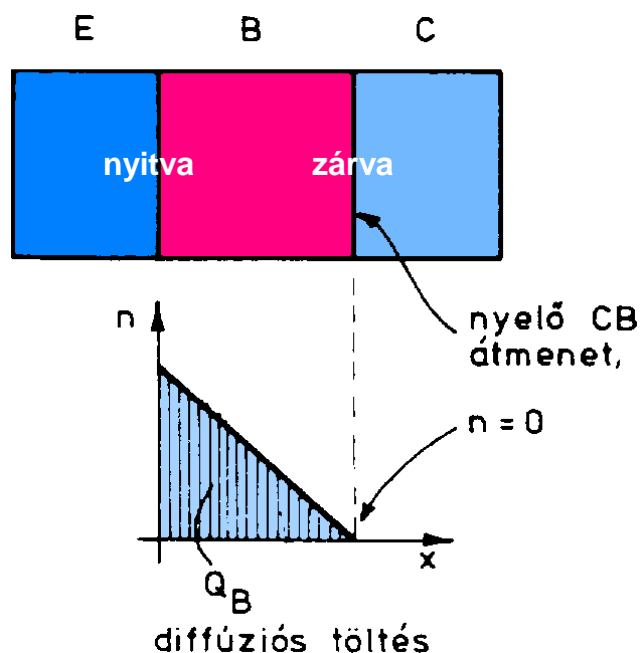
$$\eta_{tr} = \frac{I_{Cn}}{I_{En}}$$

$$A = \eta_e \cdot \eta_{tr}$$

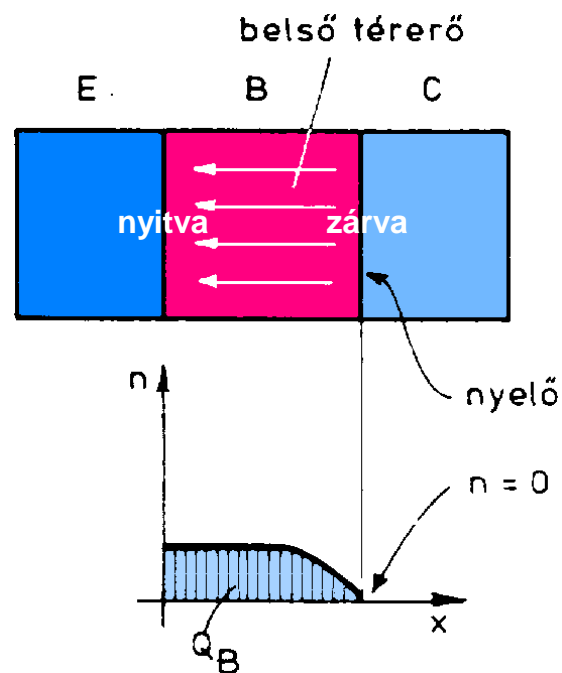
A bipoláris tranzisztor áramai

Töltés a bázisban. Homogén és inhomogén bázis

Q_B bázistöltés:

az emitter által injektált
kisebbségi hordozók töltése

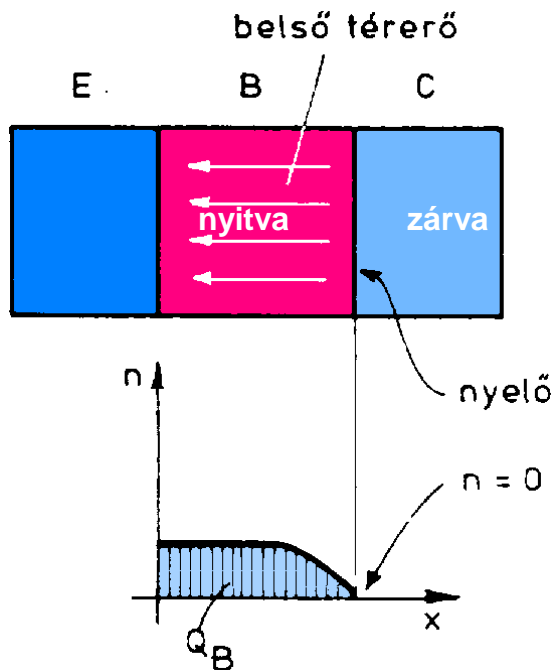

Inhomogén bázis:

“beépített” térerősség

Drift tranzisztor

A bipoláris tranzisztor áramai

Inhomogén bázis:
 “beépített” térerősség

Drift tranzisztor

Előnyei:

- kisebb az azonos I_E emitteráram mellett felhalmozott Q_B bázistöltés, kisebb diffúziós kapacitás (gyorsabb működés)
- Nagyobb a tranzisztor áramerősítésére is, hiszen *kevesebb töltés, kevesebb rekombináció, így jobb a transzport hatásfok*

Potenciál viszonyok

Effektív bázisvastagság

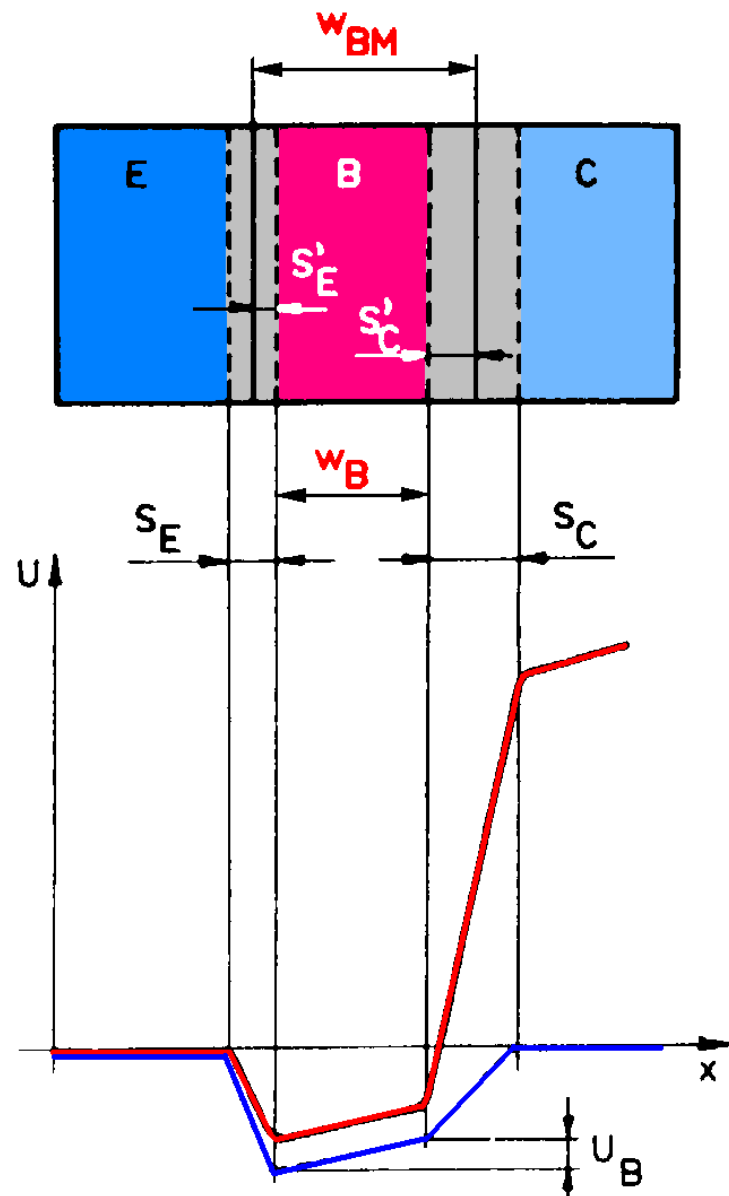
$$w_B = w_{BM} - S'_E - S'_C$$

$$S'_C \sim \sqrt{U_{Dc} - U_{BC}}$$

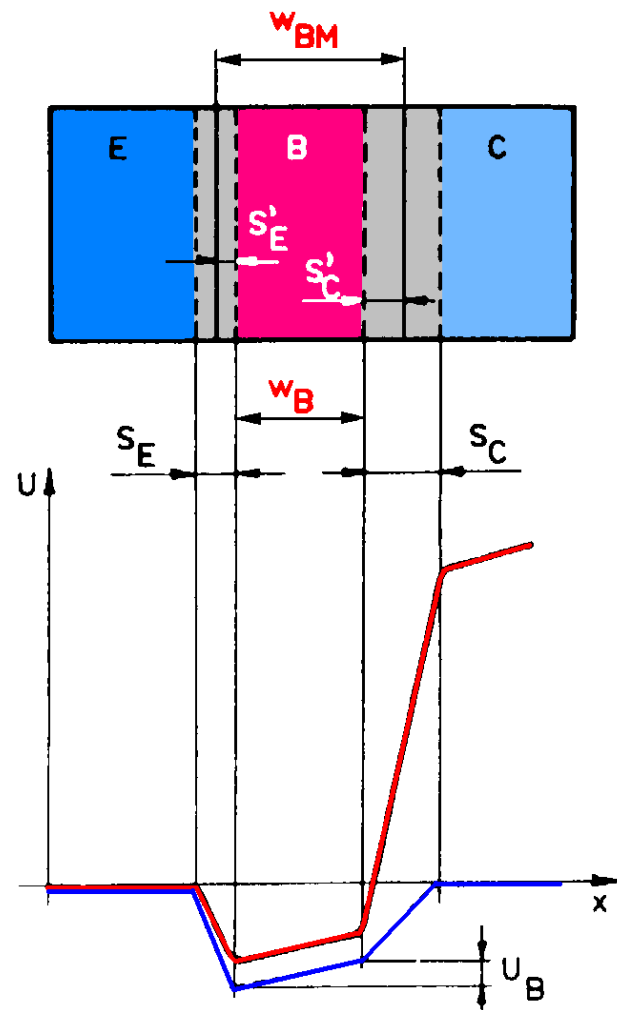
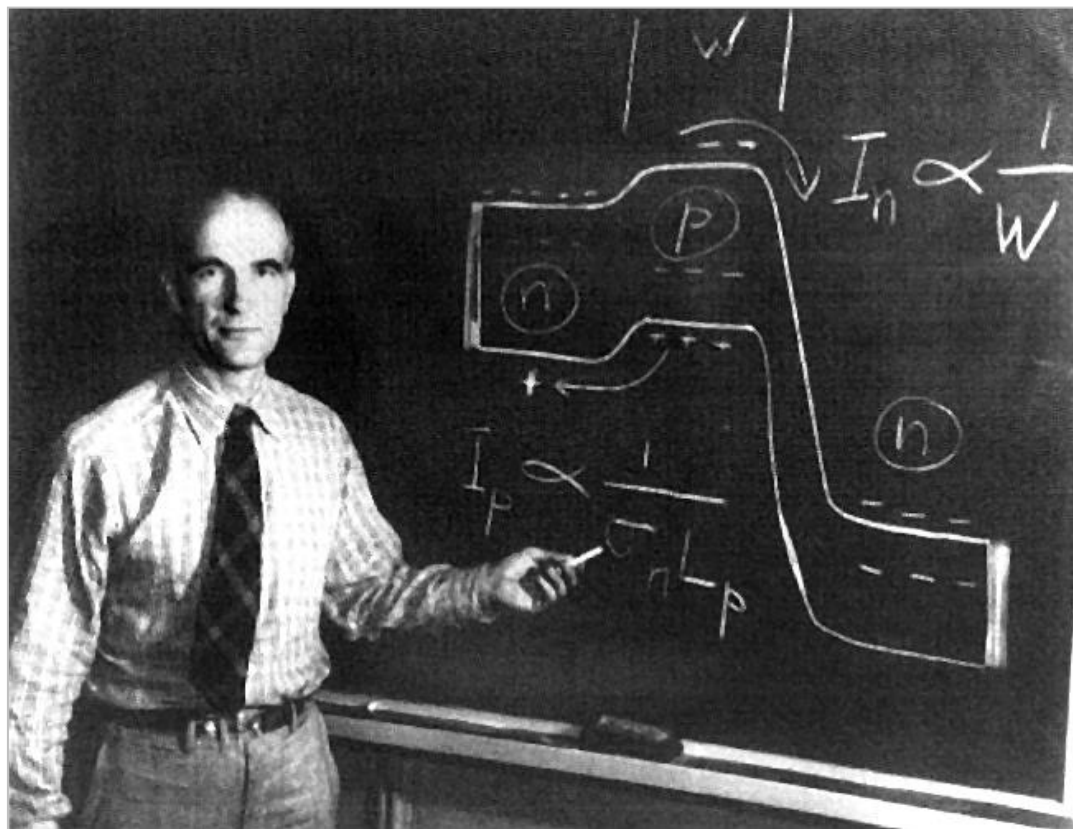
$$w_B = f(U_{CB})$$

Bázisszélesség-moduláció

U_B a bázis beépített potenciálja

Potenciál viszonyok

Bipoláris tranzistor megalkotói

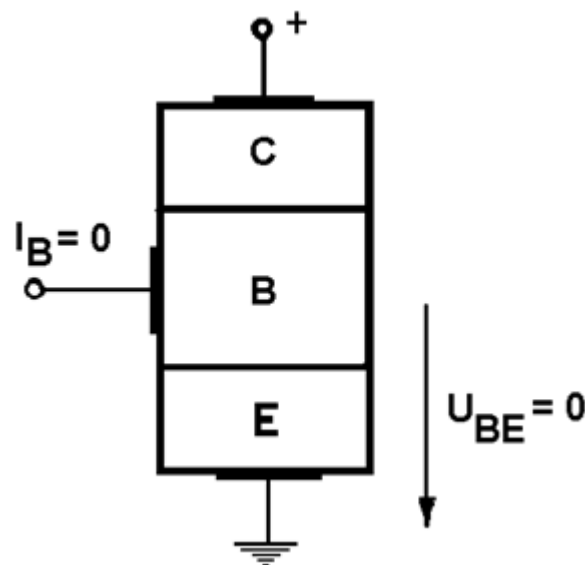
John Bardeen, William Shockley, Walter Brattain

A bipoláris tranzisztor működése

Földelt emitteres kapcsolás működése

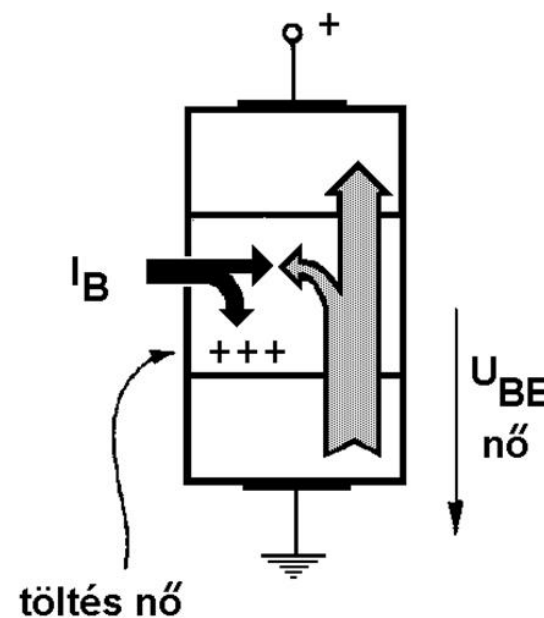
Földelt emitteres kapcsolás működése

- Kiindulás: I_E és I_C elhanyagolhatóan kicsi, U_{BE} feszültség 0V körül van, a tranzisztor le van zárva.

Földelt emitteres kapcsolás működése

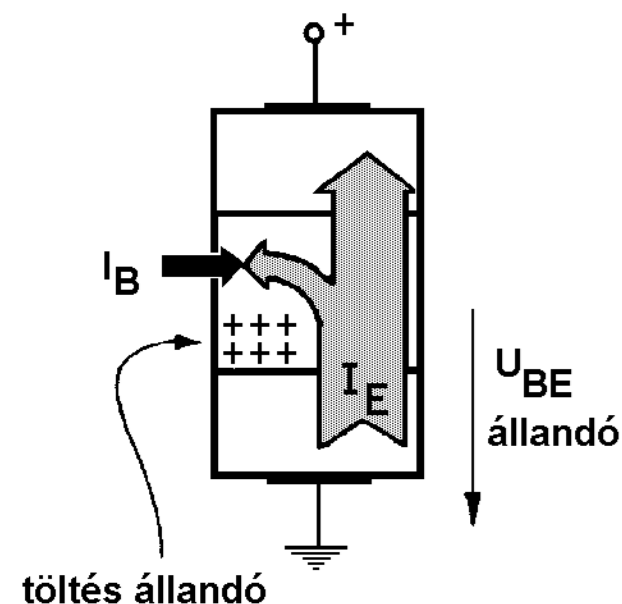
- Pozitív IB kapcsolva
- Megindul a pozitív töltésfelhalmozás a bázisban egészen addig, míg ki nem nyit EB dióda és elkezd folyni I_E (eléri U_D értékét)
- Emitteráramot alkotó elektronok egy része rekombinálódik a bázisban a beáramló lyukakkal.
- Ugyan lassabban, de tovább nő U_{BE} , folytatódik a töltésfelhalmozódás, tovább nő I_E

Földelt emitteres kapcsolás működése

- I_E addig nő, míg a beáramló lyukáram és bázisban rekombinálódó elektronok száma ki nem egyenlíti egymást!
- Dinamikus egyensúly áll be.
- Ahhoz, hogy az I_E bázisban rekombinálódó része éppen kiegyenlítse a befolyó lyukáram (bázisáram) hatását, a bázisáram több százszorosát kitevő emitteráram szükséges.
- Ezért nagy a földelt emitteres kapcsolás erősítése.

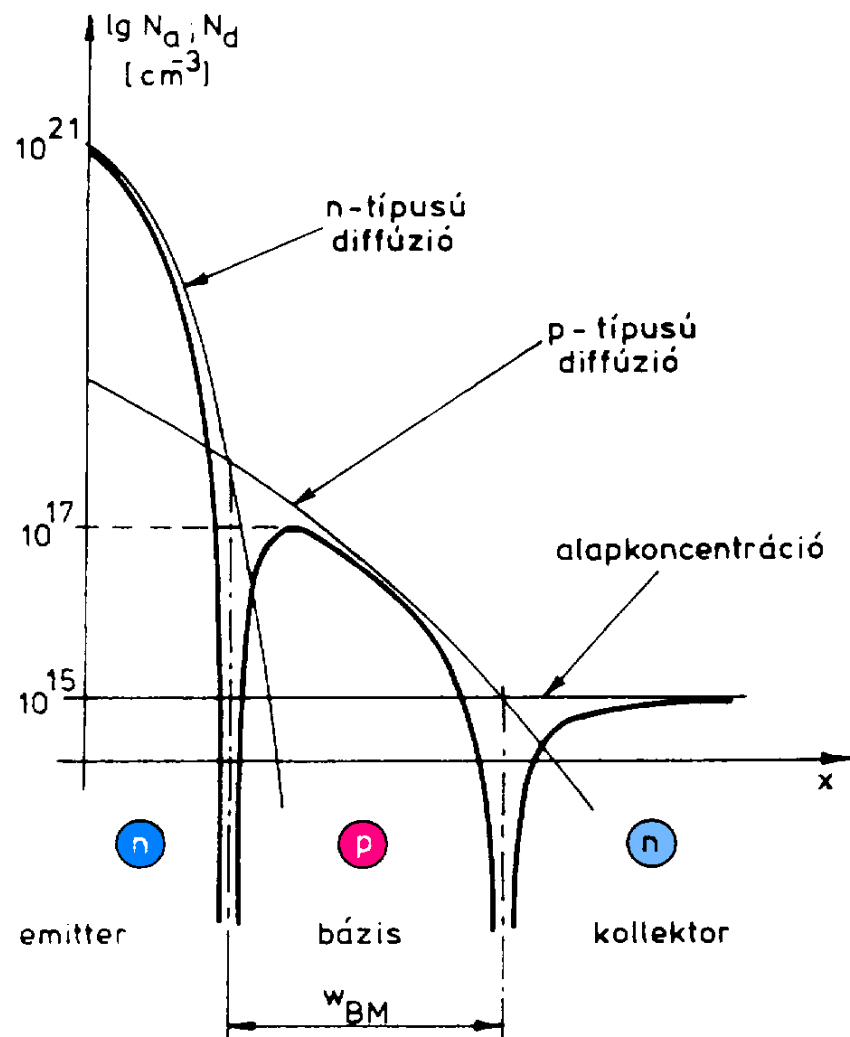

A beépített tér, hatásfokok

Beépített tér számítása

Injektálási és transzport hatásfok

A beépített tér számítása

A bázisban gradiense van a lyuksűrűségnek (diff. áram)

Többségi hordozók (lyukak) áramlása elhanyagolható

Kell legyen egy térerősség, amely az egyensúlyt tartó sodródási áramot kelti!

A beépített tér számítása

$$0 = -\cancel{q}D_p \frac{dp}{dx} + \cancel{q}\mu_p p E(x) \quad / \mu_p p$$

$$E(x) = \frac{D_p}{\mu_p} \frac{1}{p} \frac{dp}{dx} = U_T \frac{1}{p} \frac{dp}{dx} \quad D = \frac{kT}{q} \mu$$

$$E(x) \cong U_T \frac{1}{N_B} \frac{dN_B}{dx} = U_T \frac{d \ln N_B(x)}{dx} \quad p(x) \cong N_B(x)$$

$$U_B = - \int_0^{w_B} E(x) dx = U_T \ln \frac{N_B(0)}{N_B(w_B)}$$

A beépített tér számítása

$$U_B = U_T \ln \frac{N_B(0)}{N_B(w_B)}$$

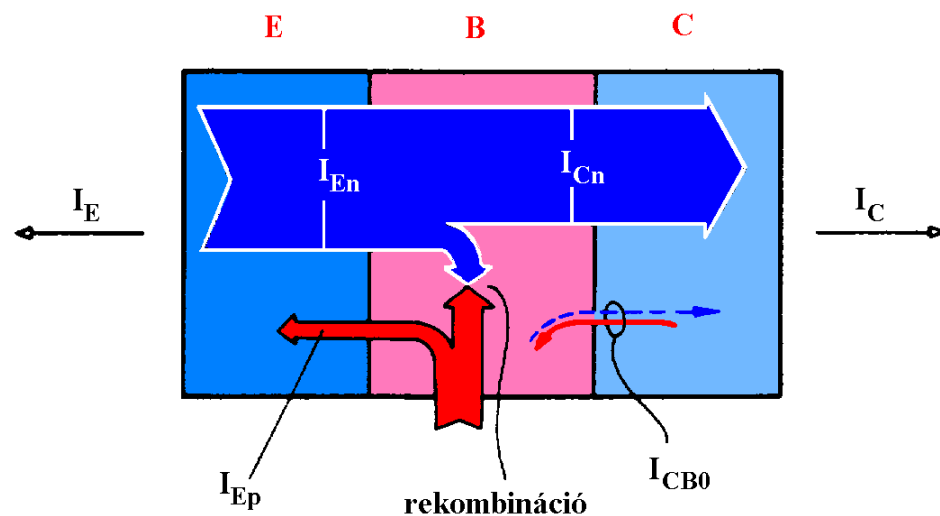
PÉLDA

Számítsuk ki a bázis beépített potenciálját az alábbi adatok ismeretében:

$$N_B(0) = 10^{17} \text{ /cm}^3, N_B(w_B) = 10^{15} \text{ /cm}^3$$

$$U_B = 0,026 \cdot \ln \frac{10^{17}}{10^{15}} = 0,026 \cdot \ln 100 = 0,12 \text{ V} = 120 \text{ mV}$$

Injektálási- és transzporthatásfok

$$A = \eta_e \cdot \eta_{tr}$$

Injektálási hatásfok:
vagy emitter hatásfok

$$\eta_e = \frac{I_{En}}{I_E}$$

Transzport hatásfok:

$$\eta_{tr} = \frac{I_{Cn}}{I_{En}}$$

Az injektálási hatások számítása

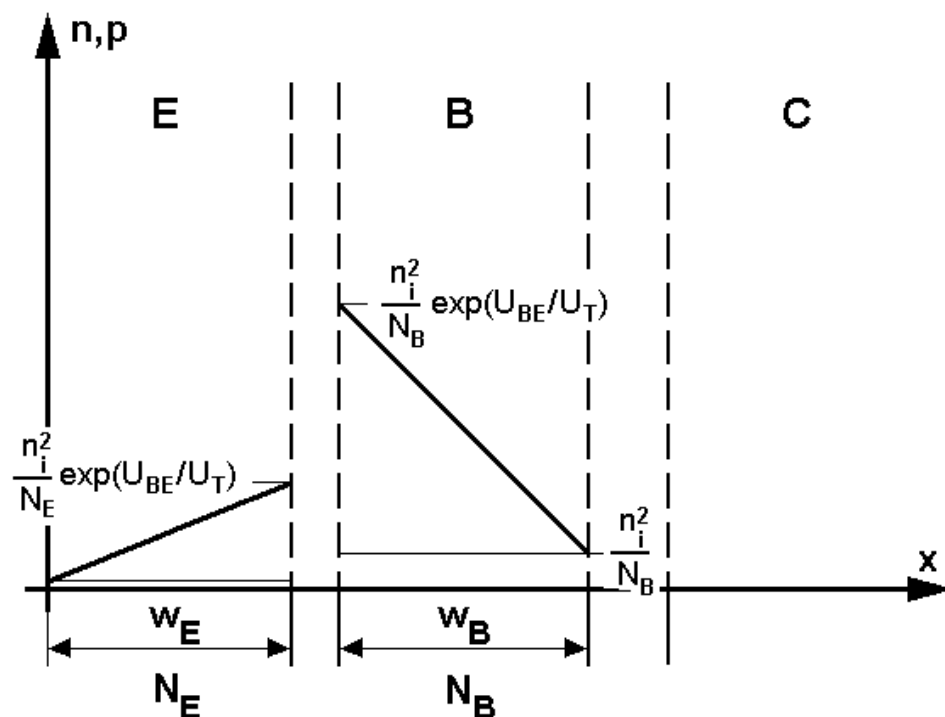
Homogén bázisú tranzisztorral számolunk

$$n_0 = n_p \exp\left(\frac{U}{U_T}\right)$$

$$I_{En} = AqD_n \frac{dn}{dx} = AqD_n \frac{n_i^2 / N_B \exp(U_{BE} / U_T) - n_i^2 / N_B}{w_B}$$

$$I_{En} = \frac{AqD_n n_i^2}{w_B N_B} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1)$$

$$I_{Ep} = \frac{AqD_p n_i^2}{w_E N_E} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1)$$

Az injektálási hatásfok számítása

$$I_{En} = \frac{AqD_n n_i^2}{w_B N_B} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1)$$

$$I_{Ep} = \frac{AqD_p n_i^2}{w_E N_E} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1)$$

$$I_E = I_{En} + I_{Ep}$$

$$\eta_e = \frac{I_{En}}{I_E}$$

$$\eta_e = \frac{I_{En}}{I_E} = \frac{I_{En} + I_{Ep} - I_{Ep}}{I_{En} + I_{Ep}} = 1 - \frac{I_{Ep}}{I_{En} + I_{Ep}} \cong 1 - \frac{I_{Ep}}{I_{En}}$$

$$\eta_e = \frac{I_{En}}{I_E} = \frac{I_E - I_{Ep}}{I_E} \cong 1 - \frac{I_{Ep}}{I_{En}} = 1 - \frac{D_p}{D_n} \frac{w_B N_B}{w_E N_E}$$

Az injektálási hatások számítása

$$I_{En} = \frac{AqD_n n_i^2}{w_B N_B} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1)$$

$$I_{Ep} = \frac{AqD_p n_i^2}{w_E N_E} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1)$$

$$I_E = I_{En} + I_{Ep}$$

$$\eta_e = \frac{I_{En}}{I_E}$$

$$\eta_e = \frac{I_{En}}{I_E} = \frac{I_E - I_{Ep}}{I_E} \cong 1 - \frac{I_{Ep}}{I_{En}} = 1 - \frac{D_p}{D_n} \frac{w_B N_B}{w_E N_E}$$

Inhomogén adalékolásnál:

Gummel szám

$$\eta_e = 1 - \frac{D_p \int_0^{w_B} N_B dx}{D_n \int_0^{w_E} N_E dx}$$

A transzportthatásfok számítása

Homogén bázisú tranzisztorral számolunk

$$L_n = \sqrt{D_n \tau_n}$$

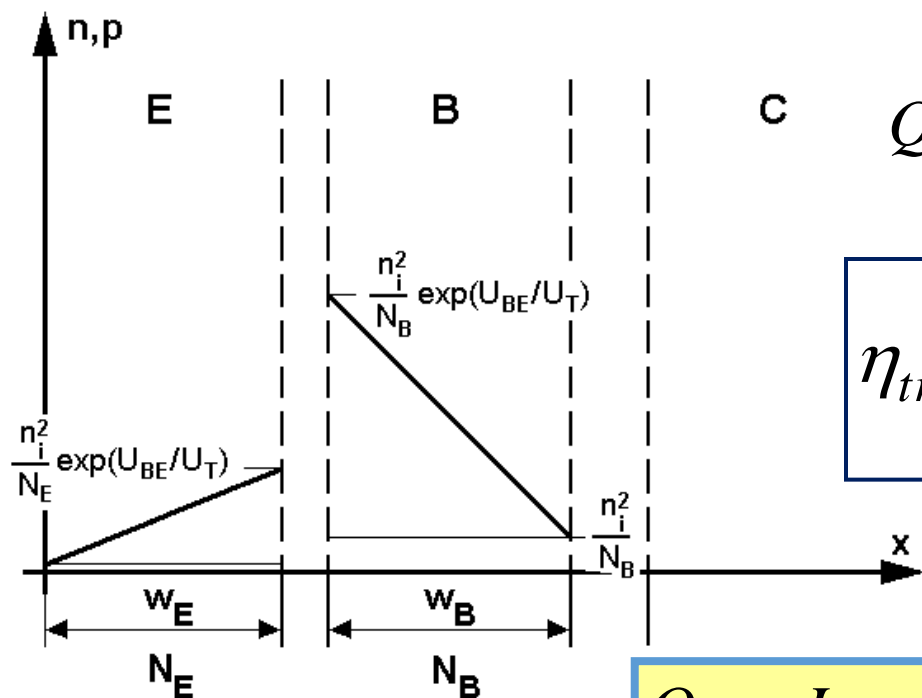
$$I_{En} = \frac{AqD_n n_i^2}{w_B N_B} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1)$$

$$Q_B = \frac{1}{2} \frac{n_i^2}{N_B} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1) w_B Aq$$

$$\eta_{tr} = \frac{I_{Cn}}{I_{En}} = \frac{I_{En} - I_r}{I_{En}} = 1 - \frac{Q_B / \tau_n}{I_{En}}$$

$$\eta_{tr} = 1 - \frac{1}{2} \frac{w_B^2}{D_n \tau_n} = 1 - \frac{1}{2} \left(\frac{w_B}{L_n} \right)^2$$

$$Q_D = I \tau_{n(p)}$$

Emitter- és transzporthatásfok

PÉLDA

Számítsuk ki az alábbi adatokkal rendelkező, homogén bázisú tranzisztor emitter- és transzport hatásfokát, valamint áramerősítését!

$$\begin{aligned} N_E &= 10^{19} / \text{cm}^3, & w_E &= 2 \text{ } \mu\text{m}, \\ N_B &= 4 \cdot 10^{16} / \text{cm}^3, & w_B &= 1,5 \text{ } \mu\text{m}, \\ D_n &= 0,0026 \text{ m}^2/\text{s}, & D_p &= 0,0011 \text{ m}^2/\text{s}, & \tau_n &= 10^{-6} \text{ s}. \end{aligned}$$

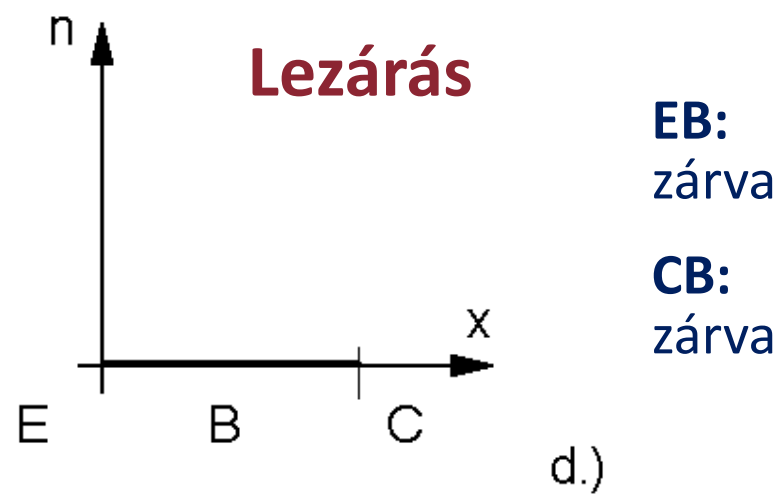
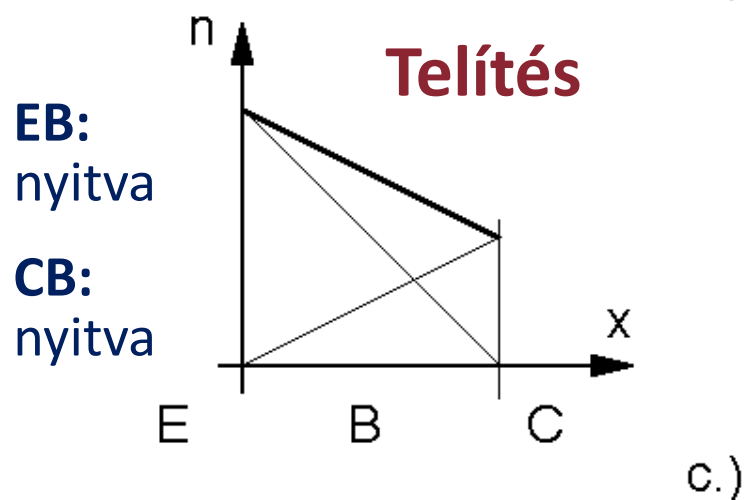
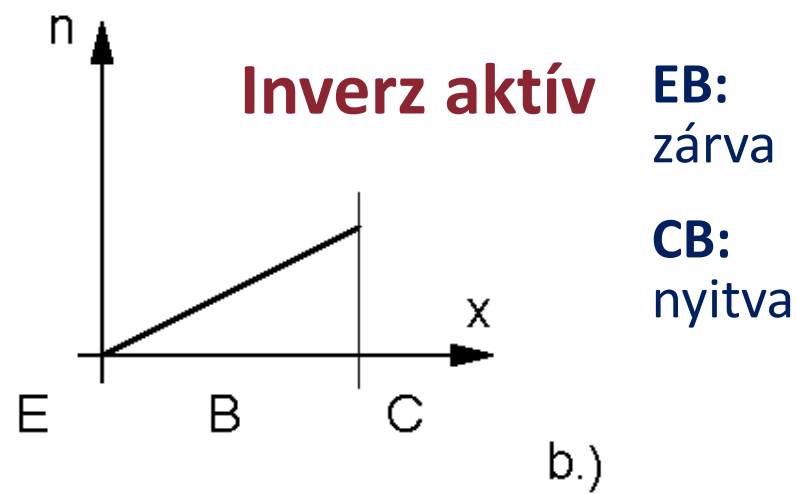
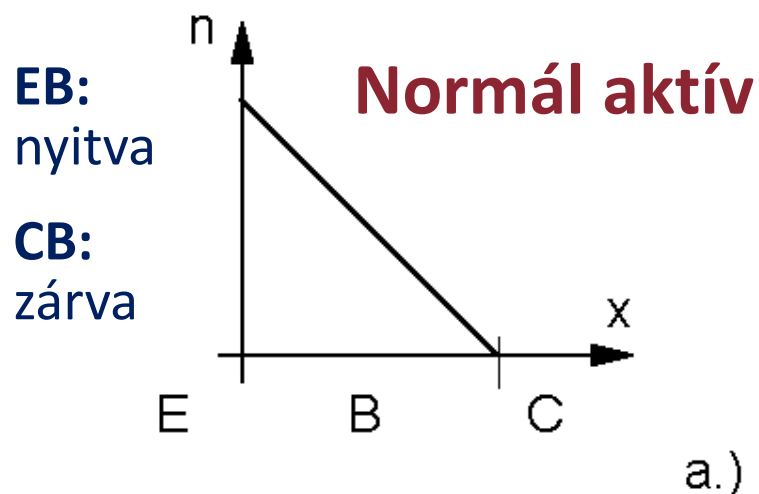
$$A = \eta_e \eta_{tr} = 0,9982$$

$$\eta_e = 1 - \frac{D_p}{D_n} \frac{w_B N_B}{w_E N_E} = 1 - \frac{0,0011}{0,0026} \frac{1,5}{2} \frac{4 \cdot 10^{16}}{10^{19}} = 0,9987$$

$$\eta_{tr} = 1 - \frac{1}{2} \frac{w_B^2}{D_n \tau_n} = 1 - \frac{1}{2} \frac{(1,5 \cdot 10^{-6})^2}{0,0026 \cdot 10^{-6}} = 0,99957$$

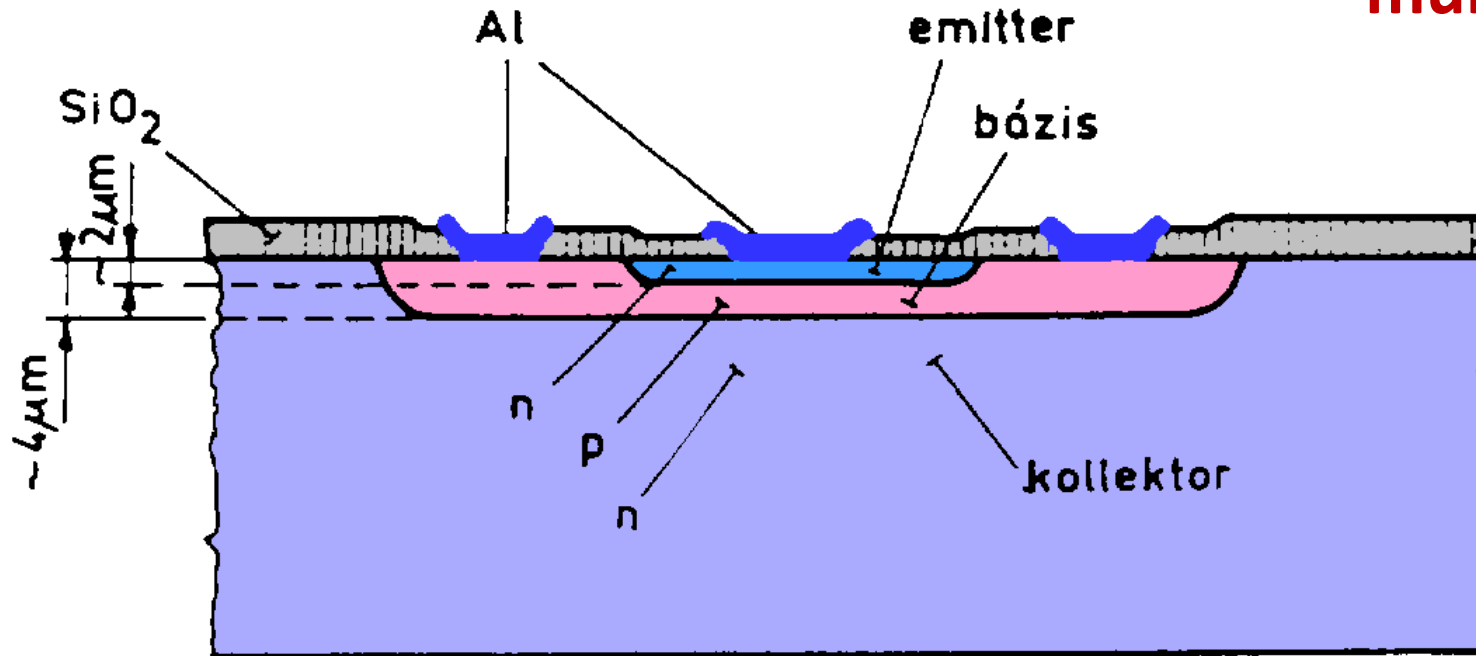
A tranzisztor üzemmódjai, Ebers-Moll modell

A tranzisztor üzemmódjai

A bipoláris tranzisztor felépítése

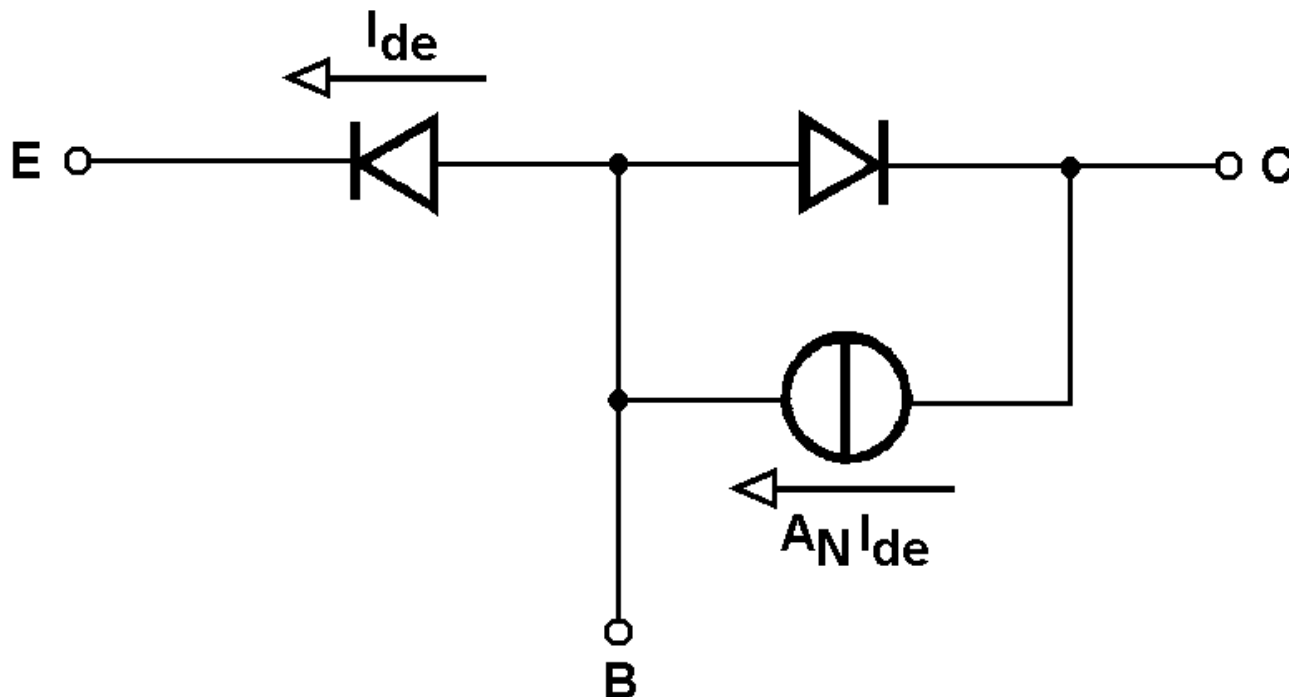
Inverz aktív működés

- Az **injektálási hatásfok nagyon rossz**, a kollektor és bázis közötti adalékolás különbség miatt
- **CB PN átmenetnek csak egy részével szemben EB PN átmenet.** Távoli részek diff. hosszon kívül.
- **Inhomogén adalékolás esetén ellentétes térerő!**

Az Ebers - Moll modell

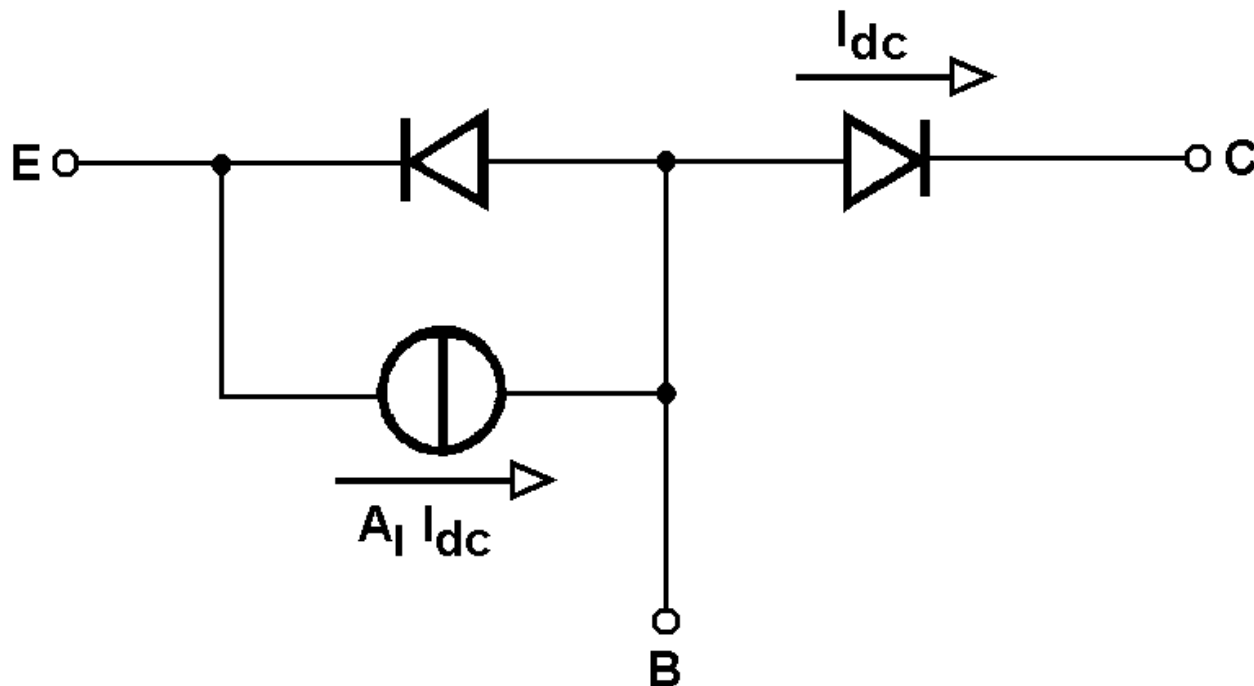
Helyettesítés a normál aktív beállításban:

$$I_{de} = I_{ES} \left(\exp(U_{BE} / U_T) - 1 \right)$$

Az Ebers - Moll modell

Helyettesítés az inverz aktív beállításban:

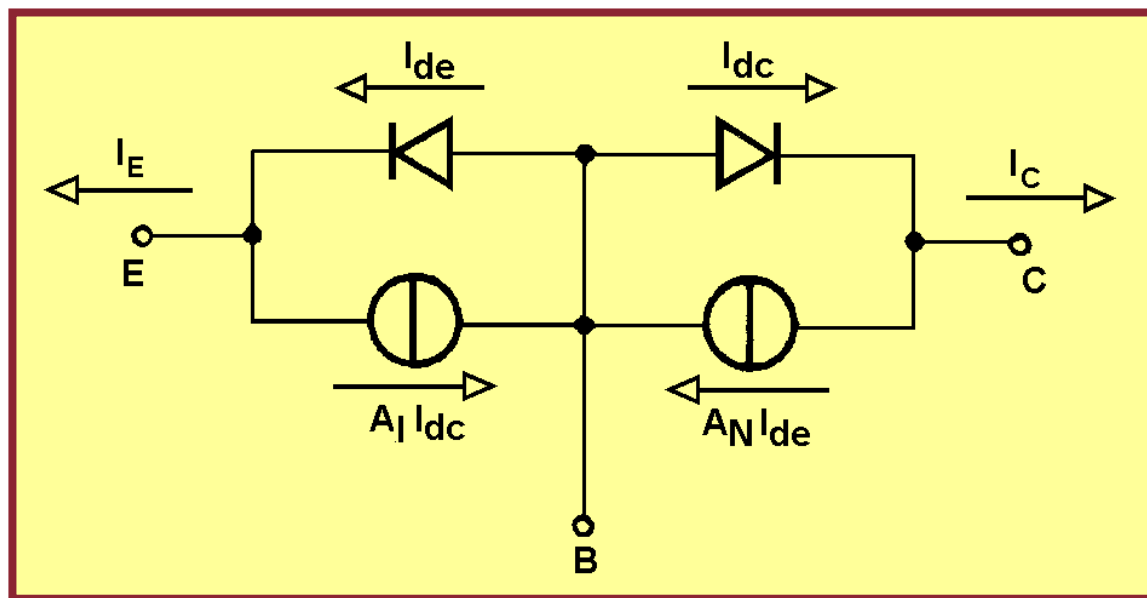
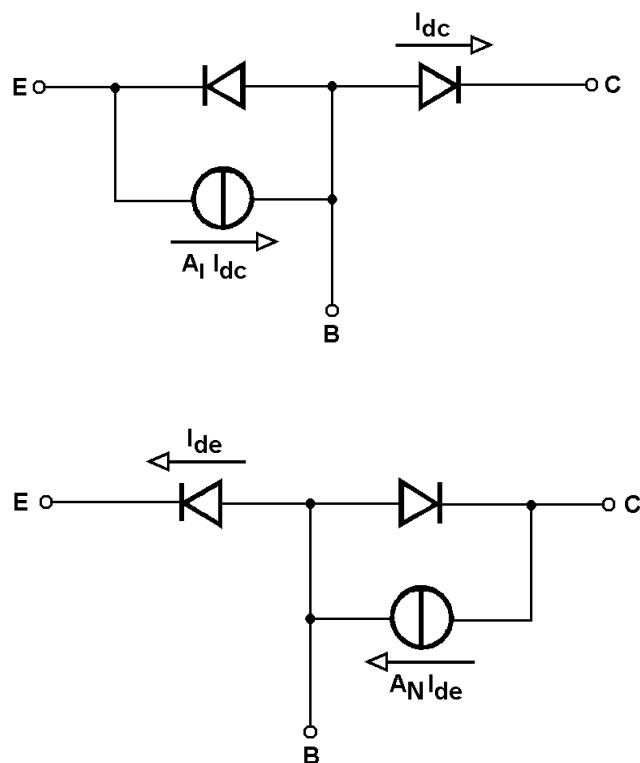

$$I_{dc} = I_{CS} (\exp(U_{BC} / U_T) - 1)$$

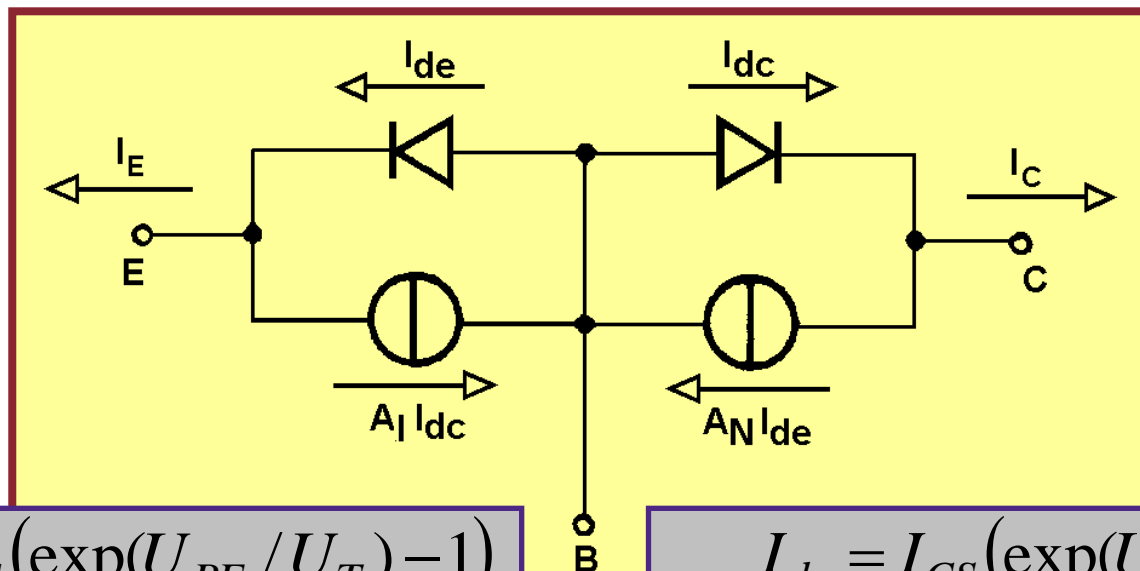

Az Ebers - Moll modell

Telítéses üzemben a két modellt szuperponáljuk:

Az Ebers - Moll egyenletek

$$I_{de} = I_{ES} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1)$$

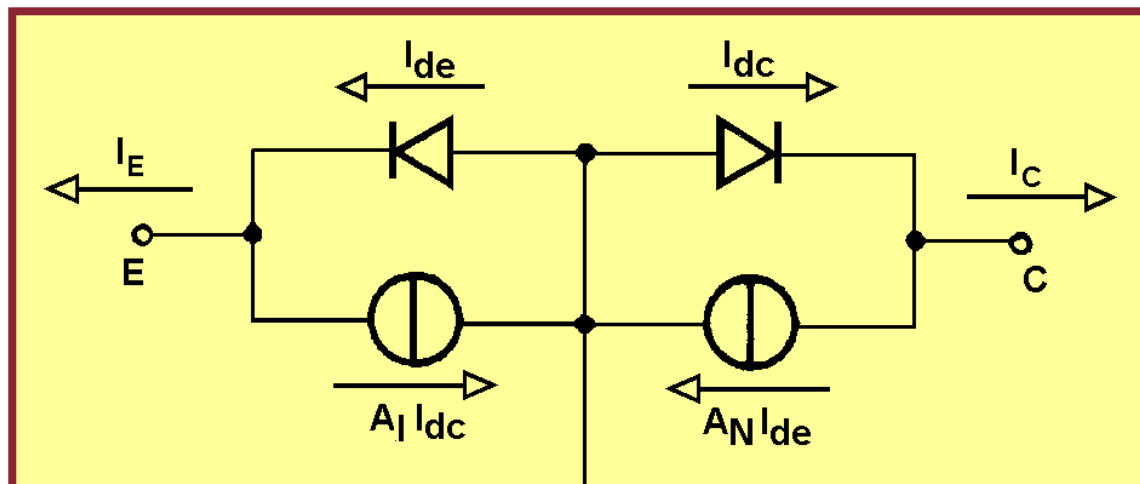
$$I_{dc} = I_{CS} (\exp(U_{BC} / U_T) - 1)$$

$$\frac{I_{ES}}{I_{CS}} = \frac{A_I}{A_N}$$

$$I_E = I_{ES} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1) - A_I I_{CS} (\exp(U_{BC} / U_T) - 1)$$

$$I_C = -A_N I_{ES} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1) + I_{CS} (\exp(U_{BC} / U_T) - 1)$$

Az Ebers - Moll egyenletek

$$I_E = I_{ES} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1) - A_I I_{CS} (\exp(U_{BC} / U_T) - 1)$$

$$I_C = -A_N I_{ES} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1) + I_{CS} (\exp(U_{BC} / U_T) - 1)$$

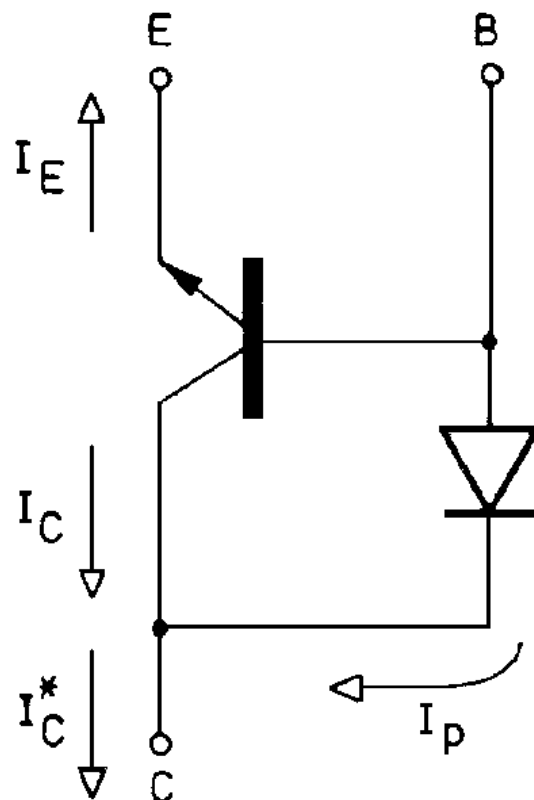
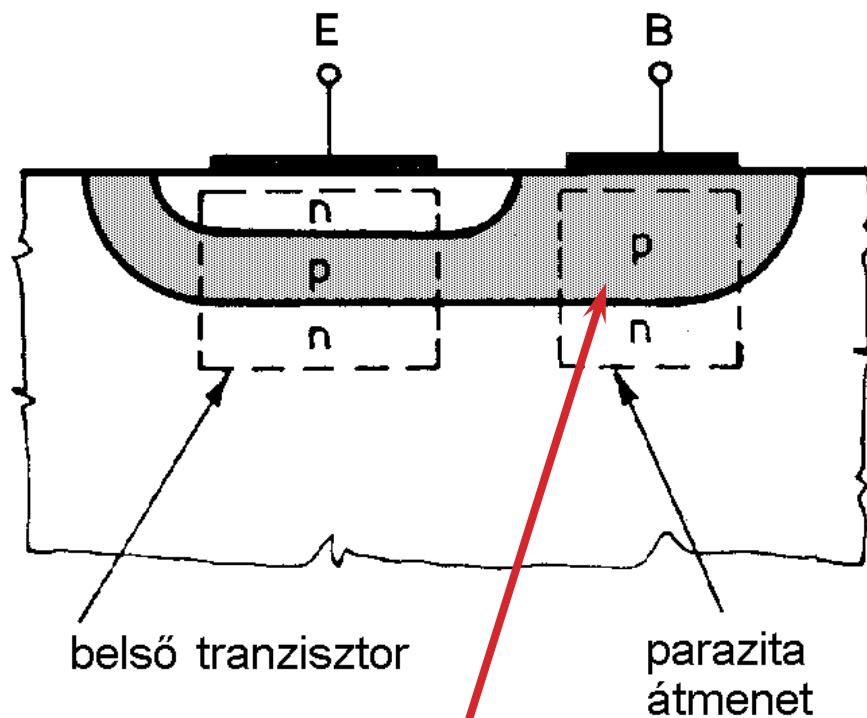
$$\begin{bmatrix} I_E \\ I_C \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & -A_I \\ -A_N & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} I_{ES} (\exp(U_{BE} / U_T) - 1) \\ I_{CS} (\exp(U_{BC} / U_T) - 1) \end{bmatrix}$$

A valóságos tranzisztor: parazita elemek

Parazita CB dióda

Soros ellenállások

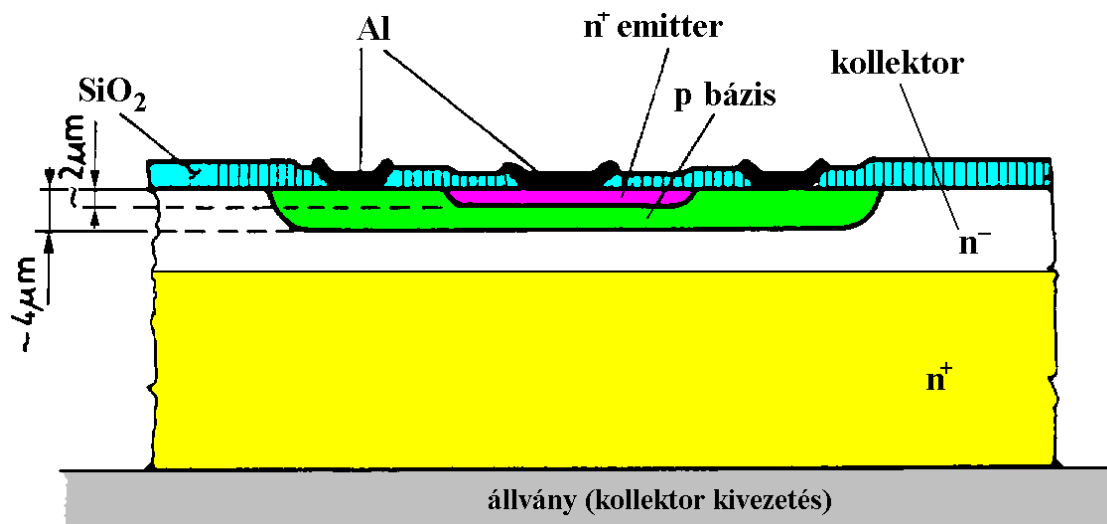
A CB parazita dióda hatása

Nincs vele szemben emitter, így inverz működésben a kollektorból a bázisba injektált elektronok "elvesznek": **romlik az inverz aktív áramerősítési tényező.**

A soros ellenállások

Kollektorkivezetés

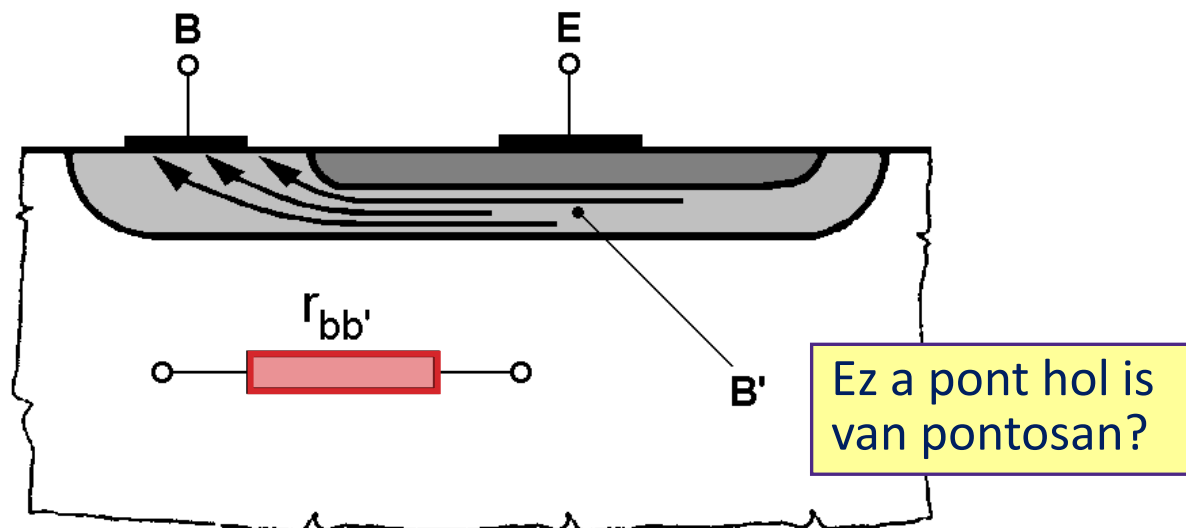
R_{CC} csökkentése

diszkrét tranzisztoroknál: epitaxiális szerkezet (mint a diszkrét diódánál)

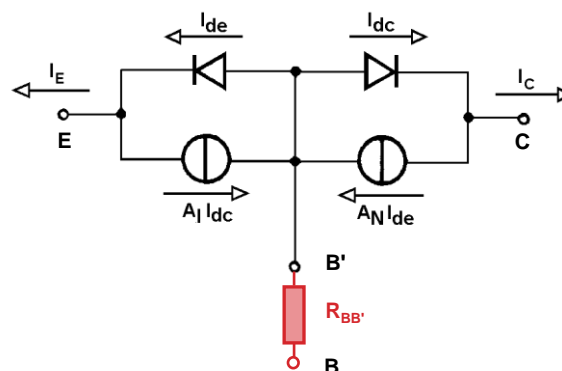
IC tranzisztoroknál: eltemetett réteg

A soros ellenállások

Báziskivezetés

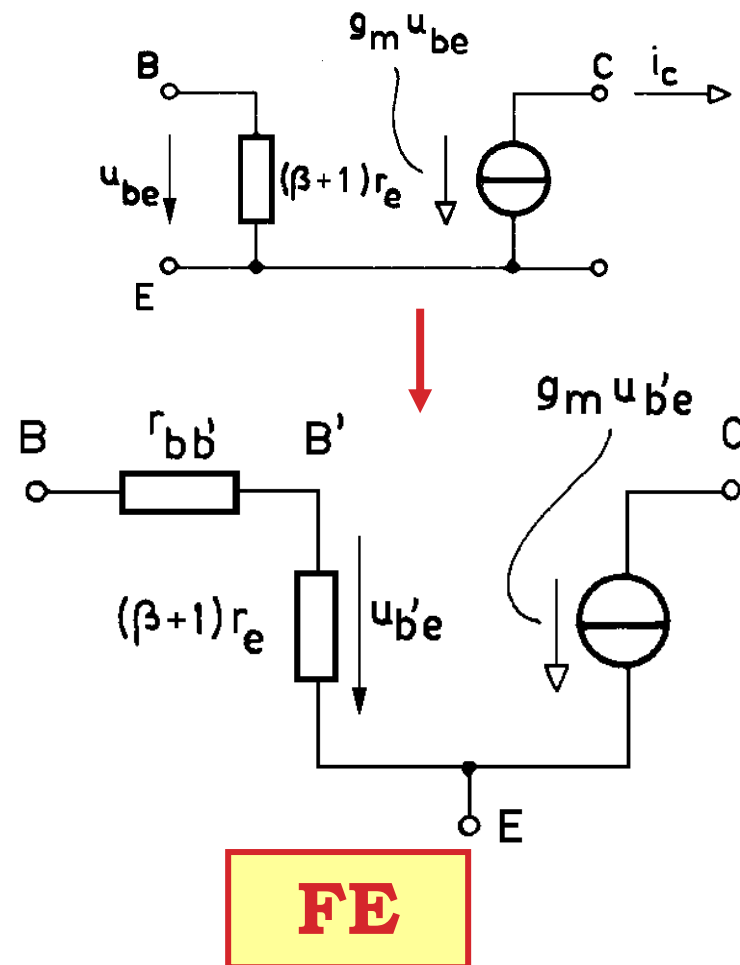
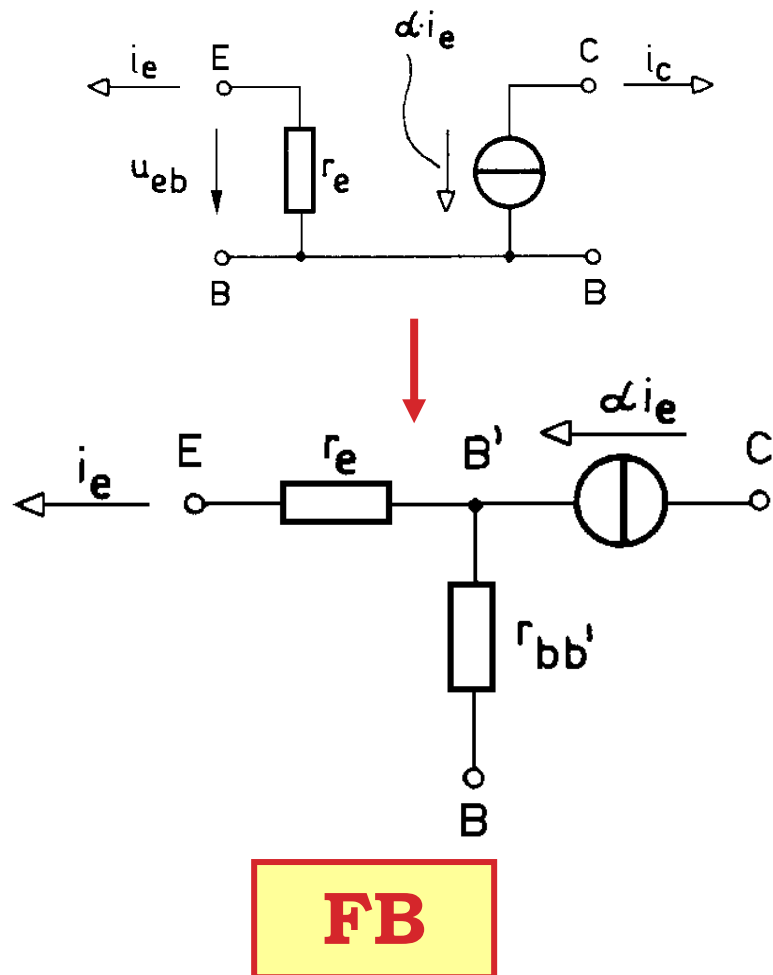

A "belső bázispont" – egyszerű közelítés: $R_{BB'}$

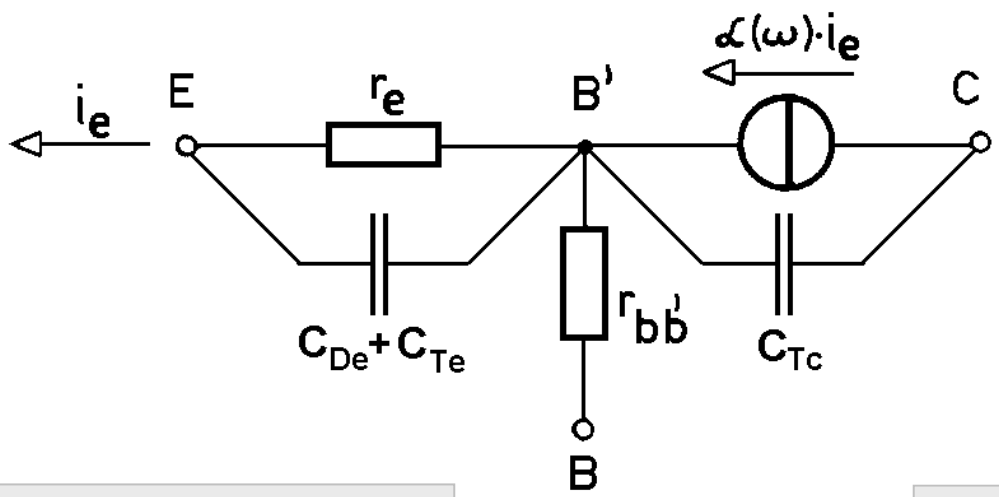
Kisjelű fizikai helyettesítőképek

Háromelemes – bázis soros ellenállása is

A kapacitások figyelembevétele

$$C_{De} = \frac{dQ_B}{dU_{BE}} = \frac{dQ_B}{dI_E} \frac{dI_E}{dU_{BE}}$$

$$Q_B = I_E T_0$$

$$C_{De} = T_0 \frac{I_E}{U_T}$$

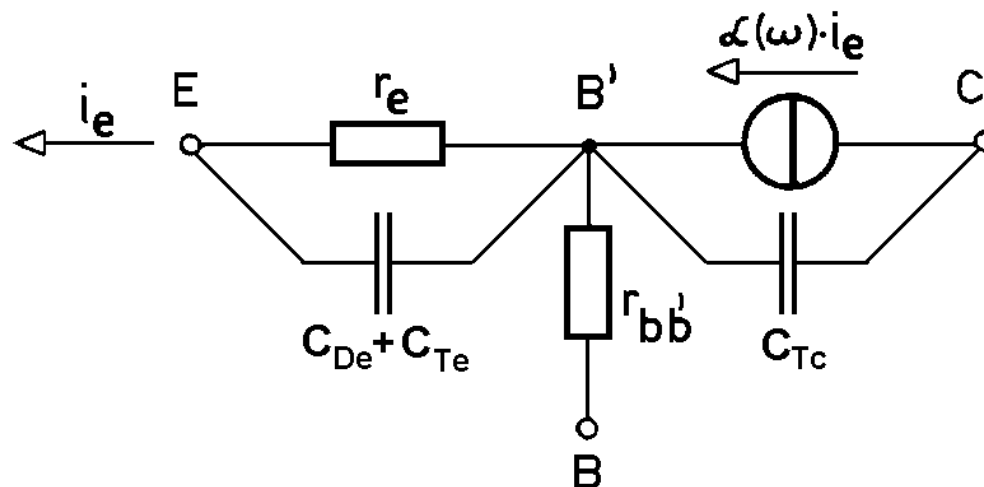
T₀ a bázis-áthaladási idő

$$\eta_{tr} = 1 - \frac{I_r}{I_{En}} = 1 - \frac{Q_B / \tau_n}{Q_B / T_0} = 1 - \frac{T_0}{\tau_n}$$

$$C_{De} = \tau_n (1 - \eta_{tr}) \frac{I_E}{U_T}$$

$$\eta_{tr} = 1 - \frac{Q_{B/\tau_n}}{I_{En}}$$

A kapacitások figyelembevétele

$$C_{Te} = C_{Te0} \left(\frac{U_{De}}{U_{De} - U_{BE}} \right)^{n_e}$$

$$C_{Tc} = C_{Tc0} \left(\frac{U_{Dc}}{U_{Dc} - U_{BC}} \right)^{n_c}$$